

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΟΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΚΑΙ ΣΕΠΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ.

Πρὸς πάντας Χριστιανούς, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον τὸν Καβαλίγον, καὶ πρὸς πάντας αἰρετικούς.

613. JOANNIS DAMASCENI

ORATIO DEMONSTRATIVA, DE SACRIS ET VENERANDIS IMAGINIBUS.

Ad Christianos omnes, adversusque imperatorem Constantinum Cabalinum ac hæreticos universos

α'. Ἐπειδὴ περ πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν, κατὰ τὸν μακάριον ἀπόστολον καὶ εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν, περὶ πίστεως ὀρθοδόξου καὶ κρατήσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἦν περ διὰ τοῦ πάθους αὐτοῦ προσελάβετο Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, ἀναγκαῖον ἠγησάμην, ἀγαπητοί^α, ταῦτα μὴ κρύψαι τῇ ὑμῶν τιμιότητι, ἀλλὰ δεῖξαι ὑμῖν τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας ἦν περ^β ἐξ ἀρχῆς καὶ ἀνωθεν ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία κρατεῖ ἐν βεβαιότητι, περὶ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων· καὶ μὴ τρέπεσθαι ἐνθεν κἀκεῖθεν, καθάπερ κἀλαμὸς ὑπὸ ἀνέμου περιφερομένη, τῇ δεινῇ ταύτῃ αἰρέσει τῶν μὴ προσκυνούντων τὴν ἑνσαρκον οἰκονομίαν τοῦ δι' ἡμᾶς ὀφθέντος διὰ τῆς εἰκονικῆς ἀνατυπώσεως, ἀλλ' ἀτιμαζόντων^β διὰ κακοθείας, καὶ διὰ λογισμῶν ἀτόπων, καὶ τῶν δοκούντων εἶναι ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Χριστιανῶν, διὰ τε βαπτίσματος, καὶ διὰ τοῦ τιμίου σώματος καὶ ἀχράντου αἵματος, ἀλλοτρίους δὲ καθεστῶτας, καὶ τοὺς κατέχοντας ἀξίας ποιμένων, λύκους δὲ καὶ θηρία γεγονότας, οὐ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ προθέσει καὶ τῇ πίστει, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τὸ τηλαυγῶς ἀναβαῶν, ὅτι « Ὁ μὴ ἐρχόμενος διὰ τῆς θύρας εἰς τὴν αὐλὴν τῶν προβάτων, ἀλλὰ ἀναβαίνων ἀλλαχόθεν, ἐκεῖνος κλέπτης ἐστὶ καὶ ληστής. » Τοιοῦτόν τι καὶ ἐπὶ τῆς γενεᾶς ἡμῶν ἀνέφυ δεινὸν εὖρεμα, ἐκ γοήτων καὶ σκοτεινῶν ἀνδρῶν, τῶν διὰ τῆς κενοδοξίας αὐτῶν καὶ μεγαλαυχίας ἐμπεσόντων εἰς βάρβαρον ἀπωλείας, καὶ ἀνυποπίστου βροχόρου. Ὑμεῖς δὲ, ὦ σεπτὸν ἀχροατήριον, τὸ νεόχριστον καὶ ἀρχαῖον, τὸ ἐξακολουθήσαν φωναῖς προφητῶν, καὶ γραφαῖς ἀποστόλων, καὶ Πατέρων ὁροῖς, τὴν ἄγκυραν τῆς πίστεως βεβαίαν κατέχοντες, ταύτην ταῖς ὑμετέραις ψυχαῖς διαφυλάξατε, πρὸς τὸ μὴ ἀρπαγῆναι αὐτὴν ἐκ τοῦ ἀνθρωποκτόνου καὶ δολίου ἐχθροῦ, καὶ ἀκεραίους καὶ ἀπαρασαλεύτους περιφρουροῦντες ἐν-

A Quoniam multi, ut cum beato apostolo et evangelista Luca loquar¹, conati sunt ordinare narrationem de fide orthodoxa et Ecclesiae traditione, quam Christus Jesus verus Deus noster sua sibi passione comparavit, operæ pretium duxi, dilectissimi, ut ne hæc celarem vestram excellentiam, sed viam vobis veritatis ostenderem, quam ab initio et a primis temporibus catholica et apostolica Ecclesia, in sacrarum venerandarumque imaginum negotio firmam tenet; ne huc illuc velut arundo vento agitata² transferamini a sæva ista hæresi eorum, qui Dei in carne propter nos in terris visi dispensationem imaginibus expressam non adorant, sed maligne potius, ac per absonas rationes, contumelia afficiunt: qui per baptismum atque pretiosi corporis et sanguinis impolluti communionem Christiani videntur, suntque reverè a Christo alieni; qui denique pastorum dignitatem tenent, suntque nihilominus in lupos et feras mutati; non quidem natura, sed proposito et fide, juxta ac sacro Evangelii textu aperte pronuntiatum: « Qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro³. » Hujusmodi grave quoddam hisce temporibus ex præstigiatorum tenebricosorumque hominum studiis emersit inventum; hominum, inquam, qui in perditionis barathrum, cœnumque intolerabile, ob inanem gloriam fastumque suum prolapsi sunt. Vos autem, venerandi auditores, sive qui nuper, sive qui olim unctionem accepistis; qui prophetarum vocibus, scriptis apostolorum, et institutis Patrum obsecuti estis, qui firmam fidei anchoram apprehendistis, hanc in vestris animis ne hostis homicidæ dolo auferatur, servate, vosque ipsos integros et inconcussos custodientes, rectæ fidei consubstantialis et individuae Trinitatis libel-

¹ Luc. 1, 1. ² Ephes. 1v, 14. ³ Joan. x, 1.

VARIAE LECTIONES.

^α Sorb. ἀγάπη. ^β Sorb. addit ῥημάτων.

lum tenentes, universis hostibus ostendite et præ manibus habete ; ut, quemadmodum ore menteque ac lingua legimus, ita et credamus.

2. « Credo in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem cœli et terræ, visibilium et invisibilium : Et in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei unigenitum ; et ex Patre natum ante omnia sæcula : Et in sanctissimum Spiritum ; in Spiritum, inquam, sanctum, Dominum, vivificantem, qui ex Patre procedit ; qui **614** cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur, per quem omnia sanctificantur. Sanctam nimirum Trinitatem, individuan, ineffabilem, omnia tenentem, et omnium effectricem, pari virtute pollentem, in-circumscriptionem, æqualis deitatis, ejusdem consilii, ejusdem essentialis, et consubstantialis, coæternam, initii undequaque expertem, unius principatus, triplicis subsistentiæ in Deo Patre genitore, Deoque Filio genito, ac Spiritu sancto initii perinde nescio, universorum Deo, quo omnia vivificantur. Semper enim Spiritus fuit cum Deo et Patre : quia nunquam ab invicem divisi fuerunt. Quippe fuit semper Pater, fuitque semper cum Filio ; vicissimque Filius semper cum Patre fuit, ac Spiritus sanctus cum utroque. Ita adoro et glorifico sanctam Trinitatem, indivulsam unam in tribus personis Deitatem.

« Similiter etiam quod spectat sanctissimam Dei Genitricem, confiteor illam sanctiorem Cherubim et Seraphim, cœlisque sublimiorem et creaturis omnibus excelsiorem, quæ carne pepererit unum de Trinitate Christum Deum nostrum, qui propter nos ad nos descendit, factusque est homo propter nostram salutem. Simul quoque sanctos ejus, ut qui pro ipso decertaverint, honoro, adoro et colo : nempe sanctum Joannem præcursorem ac Baptistam ; quique eum præcesserunt, prophetas, necnon qui ipsum subsequuti sunt clarissimos apostolos, ac triumphatores martyres, sanctosque universos adoro et veneror, eorumque intercessionem et orationes imploro. Quippe his intercessoribus salvi omnes evadimus : « Deus enim voluntatem timentium se facit ». » Ad hæc ego pretiosas eorum reliquias adoro, atque honoro, amplexorque. Multa quippe sanctorum corpora unguentum distillaverunt, morbi que multa per ea curati sunt.

« Sed et pretiosas eorum imagines honoro et deosculor ; non tanquam deos, sed utque compendiosa descriptio narratioque sint, et monumentum eorum quæ perpessi sunt. Non enim sanctorum imagines corporis tantummodo formæ sunt, et exhibitiones quædam, verum etiam corporis perpes-

Α τούς, τόμον κατέχοντες ὁρθόδοξον τῆς ὁμοουσίου καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος, πᾶσι τοῖς ἐχθροῖς αὐτὸν ἀποδεικνύοντες, καὶ ἐν χερσὶν ὑμῶν κατέχοντες ἵνα ὡσπερ διὰ στομάτων καὶ διανοίας καὶ γλώττης ταύτην ἀνέγνωμεν, καὶ πιστεύωμεν.

β'. « Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων ἑκαὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων αἰώνων ἑκαὶ εἰς τὸ πανάγιον Πνεῦμα, τὸ ἅγιον, τὸ Κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον ἑκαὶ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, δι' οὗ τὰ πάντα ἀγιάζονται ἑκαὶ τὴν ἁγίαν Τριάδα, τὴν ἀδιαιρέτον καὶ ἀνέκφραστον, τὴν παγκράτιστον, παντούργητον, ὁμοδύναμον, καὶ ἀπερίγραφτον, καὶ ἰσόθεον, ταυτοδύλητον καὶ ταυτόγνωστον, ταυτοούσιον καὶ ὁμοούσιον, συναϊδίον καὶ συνάναρχον καὶ μονάρχον, καὶ τρισυπόστατον ἑν Πατρὶ τῷ Θεῷ τῷ γεννήτορι, καὶ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ τῷ γεννηθέντι, καὶ Πνεύματι τῷ συνανάρχῳ ἑκαὶ τῷ Θεῷ τοῦ παντός, τῷ ζωοῦντι τὸ πᾶν. Πνεῦμα γὰρ ἀεὶ συνῆν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἑκαὶ εἰς ἐξ ἐνός διηρέθησάν ποτε. Ἦν γὰρ Πατὴρ ἀεὶ, καὶ συνῆν ἀεὶ τῷ Υἱῷ ἑκαὶ ὁ Υἱὸς συνῆν ἀεὶ τῷ Πατρὶ, καὶ τὸ Πνεῦμα ἑκαὶ σὺν ἀμφοῖν ὡς προσκυνῶ καὶ δοξάζω τὴν ἁγίαν Τριάδα ἑκαὶ τὴν ἀδιαιρέτον ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι μίαν θεότητα.

Γ « Ὁμοίως καὶ τὴν πανάγιαν Θεοτόκον, ὁμολογῶ αὐτὴν ἁγιωτέραν τῶν Χερουβὶμ καὶ τῶν Σεραφὶμ, καὶ ὑψηλοτέραν τῶν οὐρανῶν, ἀνωτέραν πάντων τῶν ποιημάτων, ὡς τεκοῦσαν σαρκὶ τὸν ἕνα τῆς Τριάδος Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν, τὸν δι' ἡμᾶς καταβάνα καὶ ἐνανθρωπήσαντα διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν. Ἄμα καὶ τοὺς ἁγίους αὐτοῦ, ὡς καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀθλήσαντας, τιμῶ καὶ προσκυνῶ καὶ σέβομαι ἑκαὶ τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν πρόδρομον καὶ Βαπτιστὴν, καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ προφῆτας, καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν πανευφῆμους ἀποστόλους, καὶ τοὺς ἁγίους καὶ καλλινίκους μάρτυρας, καὶ πάντας τοὺς ἁγίους προσκυνῶ καὶ σέβομαι, καὶ δέομαι αὐτῶν τῆς πρεσβείας καὶ ἰκεσίας. Διὰ γὰρ τῶν πρεσβειῶν αὐτῶν σωζόμεθα πάντες. ἑ Θέλημα γὰρ τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιεῖ ὁ Θεός. » Ἐγὼ καὶ τὰ τίμια αὐτῶν λείψανα προσκυνῶ καὶ τιμῶ καὶ ἀσπάζομαι. Πολλὰ γὰρ σώματα τῶν ἁγίων μύρον ἐβλυσαν, καὶ πολλὰ πάθη δι' αὐτῶν ἐθεραπεύθησαν.

« Ἐγὼ [τὰς ἱεράς] καὶ τὰς τιμίας αὐτῶν εἰκόνας τιμῶ καὶ ἀσπάζομαι οὐχ ὡς θεοῦς, ἀλλ' ὡς γραφὴν σύντομον καὶ ἐξηγήσειν τῶν παθημάτων αὐτῶν. Οὐ γὰρ εἰσὶν αἱ εἰκόνας τῶν ἁγίων αἱ τοῦ σώματος μορφαὶ καὶ ἐντεῦξαις μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ σώματος πάθη. Καὶ γὰρ διὰ τῶν παθημάτων αὐτῶν, ὧν ὑπέμειναν διὰ Χριστοῦ

* Psal. CXLIV, 14.

VARIÆ LECTIONES.

ἑ Leg. κατέχευε. ἑ Bodl. et Sorb. τῷ πνεύματι. ἑ Edit. ταῖς πρεσβείαις καὶ ἰκεσίαις. Unde Combesis. addendum duxit σώζεσθαι.

τὸν Θεὸν [ἡμῶν] μακαρίζονται, καὶ τιμῶνται καὶ προσκυνοῦνται. Ἐάν[†] γὰρ αὐτὰ οὐχ ὑπέμειναν διὰ Χριστὸν, οὐκ εἶχομεν εἰκονικὴν αὐτῶν γράφεσθαι^ε τιμὴν, οὔτε ἐν βίβλοις, οὔτε ἐν ἐκκλησίαις. Πολλοὶ γὰρ ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν ἔγραψαν^η εἰκόνας τῶν ἀνθρώπων, εἴτε [οἱ] γονεῖς τῶν τέκνων, εἴτε [τὰ] τέχνα τῶν γονέων αὐτῶν, διὰ τὸν πόθον καὶ τὴν σχέσιν, ἣν εἶχον πρὸς ἀλλήλους· καὶ ἵνα μὴ^ι εἰς λήθην αὐτῶν ἔλθωσιν, ἀνέγραψαν εἰκόνας αὐτῶν ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν· ὅθεν καὶ ἀσπάζονται αὐτάς, οὐχ ὡς Θεοῦς, ἀλλ' ὡς προεῖπον, διὰ τὸν πόθον καὶ τὴν σχέσιν αὐτῶν. Οὕτω χρὴ λογίζεσθαι καὶ ἐπὶ τὰς τῶν ἁγίων εἰκόνας, ὅτι πρὸς ὑπόμνησιν ἡμετέραν καὶ ἀγάπην, καὶ διόρθωσιν τοῦ βίου ἡμῶν, ἅμα καὶ τῶν ἐπερχομένων ἐθνῶν, καὶ πιστευόντων εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, πρὸς ἐπίδειξιν τῆς καλῆς αὐτῶν μαρτυρίας ἀπεγράφησαν, ἐν τε ταῖς ἐκκλησίαις καὶ ἐν ταῖς βίβλοις. Καὶ γὰρ ὅσον ἀναγινώσκονται αἱ θεῖαι Γραφαί, τοσοῦτον καὶ ἐπιγινώσκονται, καὶ πλέον ἐξάπτουσιν ἡμᾶς πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ. Καὶ εἰ ὅλως οὔτοι διὰ σαρκικὴν ἀγάπην τῶν τέκνων αὐτῶν εἰκόνας ἀνιστοροῦσι πρὸς ὑπόμνησιν αὐτῶν, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς ὑφειλομέν τὰς τῶν ἁγίων εἰκόνας ἀνιστορῆσαι σὺν τοῖς παθήμασιν αὐτῶν· τοὺς ἐκχέοντάς τὸ αἷμα αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ. »

γ. Διὰ τί δὲ, παράνομε αἰρετικῆ, λέγεις με εἰδωλολατρεῖν; τίνας γὰρ εἰδωλον προσκυνῶ, εἰπέ μοι; Ἀπόλλωνος, μᾶλλον δὲ τοῦ ἀπόλλοντος, ἢ τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν διδάσκουσάν με τὴν ἑνσαρκον αὐτοῦ οἰκονομίαν; εἰπέ μοι, Ἰουδαϊόφρον, τίνας εἰδωλον προσκυνῶ; τῆς Ἀρτέμιδος, τῆς μητρὸς τῶν δαιμόνων, ὡς Ἕλληνες μυθεύονται, ἢ τὴν εἰκόνα τῆς παναγίας ἀχράντου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῆς Μητρὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; εἰπέ μοι τίνας εἰδωλον προσκυνῶ; τοῦ Διὸς, ἢ τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ; τοῦ Διὸς, ἢ τὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ μαρτύρων καὶ πάντων τῶν ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος εὐαρεστησάντων τῷ Κυρίῳ; Καὶ τίς τολμᾷ εἰπεῖν εἰδωλολατρεῖαν τὴν καλὴν ἐξηγήσιν ταύτην, καὶ ἐνυθρίσαι τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ, ἅμα καὶ παραδόντων ἡμῖν τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν; Οὕτως γὰρ παρελάβομεν αὐτὴν ἐκ τῶν ἁγίων Πατέρων κεκοσμημένην, καθὼς καὶ αἱ θεῖαι Γραφαί διδάσκουσιν ἡμᾶς· τὴν ἑνσαρκον οἰκονομίαν τοῦ Χριστοῦ, τὴν δι' ἡμᾶς πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ συγκατάβασιν, τὸν εὐαγγελισμόν^ι τοῦ Γαβριὴλ πρὸς τὴν Παρθένον, καὶ τὰ ἐξῆς· τὴν γέννησιν, τὸ σπήλαιον, τὴν φάτνην, τὴν μαῖαν καὶ τὰ σπάργανα· τὸν ἀστέρα, καὶ τοὺς μάγους, καὶ τὰ ἐξῆς· τὴν βάπτισιν, τὸν Ἰορδάνην, τὸν Ἰωάννην ἀπτόμενον τῆς κορυφῆς αὐτοῦ, καὶ ἄνωθεν τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐν εἶδει περιστερᾶς. Ἐλθῶμεν καὶ ἐπὶ τὸ πάθος αὐτοῦ, καὶ ἴδωμεν τοὺς παῖδας μετὰ

siones representant. Quippe etiam ob ea quæ Christi Dei causa passi sunt, beati prædicantur, honores habent, et adorantur. Nisi enim hæc propter Christum sustinuissent, haudquaquam eorum gloriam picturæ arte, vel in libris, vel in ecclesiis describere liceret. Nam et multi in suis domibus hominum depinxerunt imagines; tum parentes filiorum, tum parentum filii, propter eorum desiderium ac mutuum affectum, ac ne oblivio subreperet, sic eos apud se et domi depinxerunt; proindeque salutant eas et amplexantur, non uti deos, sed, sicut dixi, amoris causa, sui que erga illos propensionis. Sic etiam de sacris imaginibus ratiocinari licet, fuisse nimirum illas tum in libris, tum in ecclesiis depictas, ad memoriam perfricandam excitandamque dilectionem, ad nostros item mores rite instituendos, earumque gentium quæ veniunt ut in Christum credant: ut demum præclaro illorum testimonio sint. Quantum enim divinæ Scripturæ leguntur, tantum **615** et percipiuntur, nosque ad Dei dilectionem magis accendunt. At si quicumque parentes ex carnali erga filios amore imagines eorum pingendas ad recordationem ducunt, potiori utique jure sanctorum nobis ipsi pinxerimus imagines pænarumque ipsorum, qui pro Christi amore sanguinem effuderunt. »

3. Ut quid vero, sceleste hæretice, me idololatram dicis? nam rogo, cujusnam idolum colo? Num Apollinis, seu potius illius qui pro sui nominis ratione pernicies quædam est; an Domini nostri Jesu Christi imaginem, qua ejus in carne adventum edoceat? cujus velim, tu qui mente et sensu Judæus es, idolum adoro? num Dianæ illius dæmonum matris, ut Græci fabulantur; an imaginem sanctissimæ et intemeratæ Domini nostræ Dei Genitricis, semperque Virginis Mariæ? cedo, hæretice, cujus idolum veneror? Jovisne, an sancti Joannis Præcursoris ac Baptistæ imaginem? cujus idolum colo? num, inquam, Jovis, an sanctorum apostolorum ac martyrum, omniumque electorum, qui a sæculo Domino placuerunt? Quis vero pulchram hanc enarrationem idololatriam nominare audeat; Christique ac sanctorum passionibus, necnon eorum qui sanctam Dei Ecclesiam nobis tradiderunt, injuriam irrogare? Sic quippe ornatam eam a sanctis Patribus accepimus; quemadmodum et Scripturæ sacræ nos docent. Descripta, inquam, accepimus, Christi in carne adventum, ejus ad nos nostri causa demissionem, Gabrielis faustum ad Virginem nuntium, ac nativitatem, speluncam, præsepe, obstetricem, et pannos; stellam et Magos, etc., baptismum, Jordanem, Joannem quæ sacrum ejus verticem tetigit, sanctumque Spiritum in columbæ specie superne descendentem. Verum ad ejus passionem procedamus, puerosque cum

VARIE LECTIONES.

† Bodd. et Sorb. δι' ὧν καὶ τιμῶνται καὶ μακαρίζονται. ἑάν. ε Ibid. αὐτοῦς ἀναγράφεσθαι. η Ibid. ἐνέγραψαν. ι Ibid. αὐτῶν· ἵνα μὴ. ι Edit. τὸ Εὐαγγέλιον.

ramis palmarum videamus; pelvim quoque et lin-
teum; osculum Judæ, ac comprehensionem a Ju-
dæis; Pilati instantiam, etc., similiter et crucifi-
xionem; clavos et alapas; spongiam atque lanceam,
ac titulum cruci impositum hac inscriptione: *Eccce
Rex Judæorum*, etc. Resurrectionem quæ mundi
gaudium fuit: quomodo Christus infernum con-
culcet, Adamumque resuscitet; similiter et ascen-
sionem. Veniamus vero ad ejus quoque miracula;
cæcæ illuminationem, paralytici astricta membra,
simbriæ contactu sanata hæmorrhœissam, quæ etiam
omnium prima imaginem Christi ex ære fabricavit.
Pari quoque ratione sanctorum corpora, cum iis
cruciatibus ac quæstionibus, quæ propter Christum
Deum nostrum tolerarunt. Præclaram hanc enar-
rationem utilemque picturam, quomodo idolola-
triam appellare audetis? Brevis quippe quædam ac
pulchra descriptio est; quemadmodum etiam san-
ctus Pater noster Chrysostomus dixit: « Ego quo-
que picturam cera fusam dilexi, pietate plenam^a. »
Sanctus item ac magnus Pater noster Basilius in
Elogio sanctorum quadraginta Martyrum, ait:
« Quia sæpe et historici et pictores res exhibent:
illi quidem eas oratione exornantes; hi vero in
tabellis pingentes. » Enimvero Evangelium scripsit
sacer scriptor: quid vero in eo scripsit? utique
universam Christi in carne dispensationem, quam
et Ecclesiæ tradidit. Pictor etiam simile **616** quid
facit. In tabella descripsit Ecclesiæ decorem a
primo Adam ad Christi nativitatem, totamque in
carne œconomiam, sanctorum item confessiones, **C**
parique modo Ecclesiæ ipse tradidit: atque adeo
unam potius ambo contexuerunt narrationem, qua
nos erudirent. Cur ergo librum adoratis, et
tabellam conspuitis? Cedo, hæretice, quod utriusque
discrimen, ut eum eandem ambo narrationem
annuntient, alterum adoretur, alterum sputis
oblinatur? O calamitatem! quis judicium hoc
non irrideat? quis doctrinam istam non abomi-
netur, ut dæobus narrationem eandem exponen-
tibus, horum aliud venerationem habeat, sperna-
tur aliud? En scientiam; verius dicam inscientiam.
Plane, si quis attente perspexerit, pulchra quædam
probaque Evangelii interpretatio est representa-
tio hæc et enarratio. Quippe cum ea pictor exhibeat,
quæ Evangelium sermone refert. Ecce ergo **D**
unum adoratur, alterum contemnitur? Quid inter
chartam et asbestum interest? nonne ambo e ma-
teria in operam unam transeunt? Quid vero mem-
branam inter et asserem? non utrumque ferro
secatur et scinditur, sicque in operam transit?
Quid denique differt atramentum a syrico et reli-
quis coloribus? Nonne hæc omnia ex pigmentis
multis parantur, tumque scriptori et pictori usui

A βαίω, τὸν νιπτῆρα καὶ τὸ λευτίον, τὸν ἀσπασμόν τοῦ
Ἰουδα, τὴν κράτησιν τῶν Ἰουδαίων, τὴν ἐνστασιν
τοῦ Πιλάτου, καὶ τὰ ἐξῆς· ὁμοίως καὶ τὴν σταύρω-
σιν, τοὺς ἥλους, καὶ τὰ ραπίσματα, τὸν σπόγγον καὶ
τὴν λόγχην, καὶ ἄνωθεν τὸν τίτλον ἔχοντα τὴν ἐπι-
γραφὴν· Ἰδὲ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, καὶ τὰ
ἐξῆς· τὴν ἀνάστασιν, τοῦ κόσμου τὴν χαρὰν· πῶς ὁ
Χριστὸς πατεῖ τὸν ἄδην, καὶ ἐγείρει τὸν Ἀδάμ·
ὁμοίως καὶ τὴν ἀνάληψιν. Ἐλθόμεν καὶ ἐπὶ τὰ θαύ-
ματα αὐτοῦ, τοῦ τυφλοῦ τὴν ἀνάβλεψιν, τοῦ παραλυ-
τικοῦ τὴν σύσφιγξιν, τῆς αἱμορροῦσης τὴν ἔσφαψιν
τοῦ κρασπέδου, ἧτις καὶ πρώτη πάντων ἐποίησε
τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ἐκ χαλκοῦ· ὁμοίως καὶ τὰ
τῶν ἁγίων σώματα μετὰ τῶν βασάνων καὶ κριτηρίων,
ἧν ὑπέμειναν διὰ Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν· ταύτην
B τὴν καλὴν ἐξήγησιν καὶ ὠφέλιμον γραφὴν, πῶς δύ-
νασθε εἰπεῖν εἰδωλολατρειαν; Ἡ γὰρ γραφὴ ἐστὶ σύν-
τομος καὶ καλὴ, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ἡμῶν Χρυσό-
στομος εἶπεν· « Ἐγὼ καὶ τὴν κηρόχυτον γραφὴν
ἠγάπησα, εὐσεβείας πεπληρωμένην. » Καὶ ὁ ἅγιος
Βασίλειος ὁ μέγας Πατὴρ ἡμῶν, ἐγκωμιάζων τοὺς
ἁγίους τεσσαράκοντα λέγει· « Ἐπειδὴ καὶ λογογρά-
φοι πολλάκις καὶ ζωγράφοι διασημαίνουσιν· οἱ μὲν
τῷ λόγῳ κοσμοῦντες, οἱ δὲ τοῖς πίναξιν ἐγχαράττον-
τες. » Καὶ γὰρ ὁ λογογράφος ἔγραψε τὸ Εὐαγγέλιον·
καὶ τί ἔγραψε ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ; πᾶσαν τὴν ἑνσαρ-
κον οἰκονομίαν τοῦ Χριστοῦ, καὶ παρέδωκε τῇ Ἐκ-
κλησίᾳ. Ὁμοίως καὶ ὁ ζωγράφος^k ποιεῖ. Ἐζωγρά-
φηκε ἐν τῷ πίνακι τῆς Ἐκκλησίας τὴν εὐπρέπειαν,
ἀπὸ τοῦ πρώτου Ἀδάμ, ἕως τῆς Χριστοῦ γεννήσεως·
C καὶ πᾶσαν τὴν ἑνσαρκον οἰκονομίαν τοῦ Χριστοῦ, καὶ
τὰς μαρτυρίας τῶν ἁγίων, καὶ παρέδωκε καὶ αὐτὸς
τῇ Ἐκκλησίᾳ· ὡς μᾶλλον ἀμφοτέροι μίαν ἐξήγησιν
ἀπεγράψαντο, καὶ διδάσκουσιν ἡμᾶς. Καὶ διὰ τί τὴν
βίβλον προσκυνεῖτε, καὶ τὸν πίνακα ἐμπτύετε; Εἰπέ-
μοι, αἰρετικέ· τίς ἡ διαφορὰ τῶν δύο, ὅτι ἀμφοτέροι
μίαν ἐξήγησιν εὐαγγελίζονται· καὶ ὁ μὲν εἰς προσ-
κυνεῖται, ὁ δὲ ἕτερος ἐμπτύεται; ἢ τῆς συμφορᾶς!
τίς οὐ μὴ καταγέλαση τὴν κρίσιν ταύτην; τίς οὐ μὴ
βδελύξεται τὴν διδασκαλίαν ταύτην, ὅτι ἀμφοτέροι
μίαν ἐξήγησιν ἐρμηνεύουσι, καὶ ὁ μὲν εἰς προσκυ-
νεῖται, ὁ δὲ ἕτερος καταφρονεῖται; Ἰδὲ γνῶσις· μᾶλ-
λον δὲ ἀγνωσία· ὅντως ἐὰν καλῶς κατανοήσῃ ἄνθρω-
πος, ἐρμηνεία ἐστὶ τοῦ Εὐαγγελίου καλὴ καὶ ἐνάρε-
τος ἡ ἱστορία αὕτη καὶ ἐξήγησις. Ἐπειδὴ γὰρ ἄπερ
D Εὐαγγέλιον λόγῳ ἐξηγεῖται, οὗτος ἔργῳ δεικνύει,
καὶ διὰ τί οὗτος προσκυνεῖται, οὗτος δὲ καταφρονεῖ-
ται; Τί διαφέρει ὁ χάρτης τοῦ ἀσθέστου; οὐχὶ ἀμφο-
τέροι ἐκ τῆς ὕλης μετέχονται εἰς ἐργασίαν μίαν; Ἡ
τί διαφέρει ἡ μεμβράνα τῆς σανίδος; οὐχὶ ἀμφοτέρα
ὑπὸ ξίφους τέμνονται καὶ διασχίζονται, καὶ οὕτω
μετέρχονται εἰς ἐργασίαν; Ἡ τί διαφέρει ὁ μέλας
τοῦ συρικοῦ καὶ τῶν λοιπῶν χρωμάτων; οὐχὶ ἀμφο-
τέροι ἐκ πολλῶν ἐδεσμάτων κατασκευάζονται, καὶ

^a Refertur 7 synodi act. 4 et 4.

VARIE LECTIONES.

^k Bodl. et R. 2128 ἱστοριογράφος.

οὕτως ὑπηρετοῦσι τῷ γράφοντι; Εἰπέ μοι, τίνα προσκυνεῖς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ; τὴν ὕλην, ἢ τὴν ἐξήγησιν; πάντως ἔρεῖς μοι τὴν ἐξήγησιν τῆς οἰκονομίας Χριστοῦ. Οὕτως καὶ γὰρ, οὐχὶ τὴν σανίδα τιμῶ, οὐδὲ τὸν τοῖχον, τὴν ὕλην τῶν χρωμάτων, ἀλλὰ τὸν χαρακτῆρα τοῦ σώματος, καὶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ Κυρίου, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ἡμῶν Χρυσόστομος λέγει *Εἰς τὸν νεπιτήρα*: «Ὅταν εἰκόνες καὶ χαρακτῆρες βασιλικοὶ εἰς πόλιν εἰσέρχωνται, καὶ ὑπαντῶσιν αὐταῖς ἄρχοντες καὶ δῆμοι μετ' εὐφημίας καὶ φόβου, οὐ σανίδα τιμῶντες, οὐ τὴν κηρόχυτον γραφὴν, ἀλλὰ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐπιγείου βασιλέως. » Καὶ εἰ ὅλως τοῦ ἐπιγείου βασιλέως τοιαύτη τιμὴ πρόκειται, μὴ παρόντος τοῦ βασιλέως ἐκεῖ, εἰ μὴ μόνης τῆς εἰκόνας, πόσῳ μᾶλλον τοῦ ἐπουρανίου βασιλέως Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν τιμᾶσθαι καὶ προσκυνεῖσθαι τὴν εἰκόνα δεῖ; ἢ τῆς συμφορᾶς! ὅτι τοῦ ἐπιγείου βασιλέως ἡ εἰκὼν προσκυνεῖται, καὶ τοσαύτης τιμῆς ἀξιοῦται, ἢ δὲ τοῦ Χριστοῦ καταφρονεῖται. Ὡς τῆς ἀπάτης τῶν Χριστιανῶν! ὦ κρίσις καὶ δόγμα Πατέρων! τίς οὐ μὴ καταγέλαση τὴν κρίσιν ταύτην; τίς οὐ μὴ βδελύξεται, τὸ ἀσεβὲς δόγμα τοῦτο; πολλάκις ἄφρων ἄνθρωπος, ἐὰν εὐρεθῇ ἐμπτύων τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπιγείου βασιλέως, τί μανθάνει; οὐ κεφαλῆς τιμωρίας ἀξιοῦται; Καὶ γὰρ ὁ ἀτιμάζων τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλέως, τὸν βασιλέα ἀτιμάζει. «Ἡ γὰρ τιμὴ τῆς εἰκόνας, ὡς φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος, ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει.» ὁμοίως καὶ ἡ ἀτιμία. Οὕτως χρὴ λογιζέσθαι καὶ ἐπὶ τῆς εἰκόνας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐπουρανίου βασιλέως, ὅτι ὁ ἀτιμάζων αὐτήν, τὸν Χριστὸν ἀτιμάζει. Ἡ γὰρ τιμὴ τῆς εἰκόνας εἰς Χριστὸν ἀνατρέχει. ὁμοίως καὶ ἡ ἀτιμία· ὁ ἀτιμάζων τὴν εἰκόνα ἐπὶ τὸ πρωτότυπον ἄγει τὴν ὕβριν· τοῦτο νοητὸν ἐστὶ πᾶσι· καὶ τίς οὐ μὴ φύγῃ τὴν ὕβριν τοῦ Χριστοῦ;

δ'. Ἄλλ' ἔρεῖς μοι πάντως, ὅτι ὁ Χριστὸς ἀπερίγραπτος ἐστὶ, καὶ ἀκατανόητος, καὶ ἀπαθής, καὶ ἀκατάληπτος. Καὶ γὰρ οὕτως ὁμολογῶ, ὅτι τὸ θεῖον ἀπερίγραπτον ἐστὶ καὶ ἀκατανόητον καὶ ἀπαθές· ἡ δὲ σὰρξ περιγραφτὸς, καθὼς ὠράθη ἐπὶ τῆς γῆς σὺν τοῖς παθήμασιν αὐτῆς. Ἀλλὰ πάλιν λέγεις μοι, ὅτι λοιπὸν χωρίζεις τὴν σὰρκα ἐκ τῆς θεότητος; Μὴ γένοιτο· οὐδέποτε γὰρ ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων, οὔτε ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς, οὔτε ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, οὔτε ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, οὔτε ἐπὶ τοῦ ἄδου. Ἄλλ' ἔρεῖς μοι ὅτι εἰ οὐδέποτε ἐχωρίσθησαν, πῶς τὴν σὰρκα περιγράφεις μόνον; Ἄλλ' εἰπέ μοι αἰρετικέ· τίς ἐθήλασε γάλα ἐκ τῆς Μητρὸς καὶ Παρθένου; οὐχὶ ἡ σὰρξ; τίς ἐστάθη γυμνὸς ἐν τῷ Ἰορδάνῃ; οὐχὶ ἡ σὰρξ; τίς ἔφαγε; τίς ἔπιε; τίς ὠδοιπόρησε; τίς ἤπλωσε τὰς χεῖρας ἐν τῷ σταυρῷ; τίς ἐτέθη ἐν τῷ μνημείῳ; οὐχὶ ἡ σὰρξ; Ταῦτα μὲν ὑπέμεινεν ἡ σὰρξ, τῆς δὲ θεότητος οὐκ ἐχωρίσθη. Καὶ τίς τοῦ μᾶ λαλῆσαι περὶ θεότητος, ἢ συζητῆσαι, καὶ ἀπολέσαι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, ὡς οἱ λοιποὶ αἰρετικοί, τίς δύναται, εἰπέ μοι

Α sunt? Plane dices, adorare te œconomiae Christi historiam. Sic et ego, absit ut asserem adorem, vel parietem, colorumve materiam? sed adoro corporis Christi figuram, et Dominicam incarnationem: quemadmodum etiam sanctus Pater noster Chrysostomus ait, *Homilia in pelvim*: «Cum imperatoris imagines ac expressæ effigies civitati inferuntur, ipsi quoque magistratus ac populi, cum faustis acclamationibus ac metu obviam procedunt; non tabellæ honorem habentes, non scripturæ cera fusæ, sed terreni imperatoris expressæ figuræ.» Sin autem honor ejusmodi terrenum decet imperatorem, cum ille præsens non sit, sed sola imago: quam potiori jure cœlestis imperatoris Christi Dei nostri imago coli debeat et adorari? O rem miseram! ut terreni imperatoris imago adoretur, ac tantum habeat honorem; Christi autem imago contemnatur. O Christianorum errorem! O Patrum judicium et doctrinam! quis judicium hæc risu non prosequatur? quis impium istud dogma non exsecretur? quid si deprehensus sit amens quisplam in terreni imperatoris imaginem spuere, pœnæ non sustineat? nonne capitis reus agitur? Imperatoris enim imagini contumeliam irrogans, ipsius imperatoris honori detrahit. Nam «honor imaginis, ut ait magnus Basilius⁶, ad exemplar transit;» similiter etiam dedecus et probrum. Sic quoque de Domini nostri Jesu Christi cœlestis Regis imagine est cogitandum; nimirum, qui eam probro afficit, Christo etiam probro u inferre. Honor quippe imaginis ad Christum recurrit, pariterque dedecus. Plane qui imaginem ignominiose habet, ipsi exemplari injuriam infert. Communis hæc universorum notio est. Quis vero cavere non debeat a Christi injuria?

4. Verum omnino mihi dicturus es, incircumscriptionem esse Christum, cogitatu majorem, 617 impassibilem, incomprehensum. Ipse quoque et hoc dico. Nam et ego ita confiteor esse deitatem incircumscriptionem, cogitatu majorem et impassibilem: nihilominus caro circumscribi potest, qualis in terra apparuit, cum iis quæ perpessa est. Sed dices iterum: jam deinceps carnem a deitate separas? absit! nunquam illæ ab invicem separatæ sunt, nec in matris utero, neque in baptismo, neque in cruce, neque in inferno. At inquires: Si nunquam deitas et caro separatæ fuerunt, quomodo carnem solam circumscribis? Te autem mihi cedo, hæretice; quisnam suxit lac ex Matre et Virgine? nonne caro? quis nudus stetit in Jordane? nonne caro? quis comedit? quis bibit? quis iter fecit? quis manus extendit in cruce? quis positus est in monumento? nonne caro? hæc omnia sustinuit caro, nec tamen a deitate sejuncta fuit. Quis vero de deitate loqui, aut quæstionem movere audeat,

⁶ Lib. De Spir. sancto, cap. 27.

VARIE LECTIONES.

¹ Bodl. deest in utroque loco ἐπιγείου. ^m Ibid. κεφαλαικῆς. ⁿ Bodl. ἀλλ' ἄκουε ὁ ἀντιλέγων.

animamque suam perdere, uti reliquæ hæreticorum facies? quis, rogo, hominem, qua parte ad Dei imaginem factus est, circumscribere possit? nullus plane. Non enim quod in homine oculis subjectum est, accipimus ad Dei esse imaginem; sed quod mente concipitur. Nam quod est oculis subjectum, compositum est et circumscriptum; Deus autem simplex est, compositionis expertus, ac circumscriptioe major. At caro quam Christus ex intaminata matre sua induit, ipsa circumscribitur, quemadmodum in terris apparuit. Neque hoc idololatria est, sed imaginis expressio. Prorsus vero siquidem venerit Christus ad abolenda idola super terram, cur nobis iterum idola reliquisset? nam et ipse Christus imaginem fecit, quam non manufactam appellant, hætenusque superest et adoratur, nec quisquam mentis compos eam idolum vocat. Sed si ipsam reliquisset in terris.

5. Forte opponas, non dixisse Christum ut imagines faceremus et adoraremus: siquidem enim dixisset, tunc plane divinus eis impensus fuisset cultus. Verum ego quoque alias tibi plures orationes ostendo, quas ab apostolis et sanctis Patribus nostris accepimus, de quibus non exstat Christi sermo. Ubinam eos Christus dixisse perhibetur, ut ad orientem conversi adoraremus? vel ut crucem aut Evangelium adoraremus; vel ut sacrum suum corpus et sanguinem jejuni sumeremus; vel ut novos conjuges coronaremus? Possimque alia quædam tibi referre, quæ Christus locutus non est: sed quid iis opus est? nos quoque, ut a sanctis Patribus accepimus, ita et credimus: qui a Deo hæc edocti fuerunt. Nihil quippe Deus sanctis suis esse occultum voluit, sive ea velis, quæ hominum commodo et saluti cessura erant, sive quæ damno. Qui ergo illud occultatum sit, siquidem idololatria est, ut pereat populus qui idola sic multa adorat? O calamitatem! ut ab eo tempore quo Christus ad nos descendit, ad usque Germanum patriarcham, adorans idola perierit populus Christianus. Quando impleri debet superus mundus? sed absit, o Deus, ut hoc idololatria sit! alioqui si idololatria foret, quædam hanc saltem synodus abjicere curasset, ac eos **618** qui adorarent proscribere. Si prima synodus non abjecisset, debuisset omnino secunda de illis aliquid dicere. Sin secunda, at saltem tertia; sin tertia vel rursus quarta; sin quarta, vel quinta; sin denique quinta, cur non eas objecit sexta, quin potius rem illustravit. Atque si mihi fidem negas, versa canones sextæ synodi⁷, ac eorum caput octogesimum secundum, illicque invenies quo arguaris. Sic enim pronuntiarunt deiferi Patres: « In nonnullis venerabilium imaginum picturis depictus est agnus, quem

A [πάλαι] περιγράψαι ἀνθρώπον τὸν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονότα; οὐδεὶς. Οὐ γὰρ τὸ φαινόμενον λαμβάνομεν τοῦ ἀνθρώπου κατ' εἰκόνα Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ νοούμενον· τὸ γὰρ φαινόμενον, σύνθετόν ἐστι καὶ περιγραφτόν· ὁ δὲ Θεὸς ἀπλοῦς ἐστὶ, καὶ ἀσύνθετος καὶ ἀπερίγραφτος. Ἡ δὲ σὰρξ, ἣν περιελάβετο ὁ Χριστὸς ἐκ τῆς ἀχράντου μητρὸς αὐτοῦ, περιγράφεται, καθὼς ὠράθη ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ τοῦτο εἰδωλολατρεία οὐκ ἐστὶν, ἀλλ' εἰκονογραφία· καὶ εἰ ὁλοῦς ὁ Χριστὸς ἐλθὼν ἐπὶ τῆς γῆς τὰ εἰδωλά καθήργησε, πῶς ἡμῖν πάλιν εἰδωλά ἐγκατέλιπε⁸; Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Χριστὸς εἰκόνα ἐποίησε τῆν λεγομένην ἀχειροποίητον, καὶ ἕως σήμερον ἱσταται καὶ προσκυνεῖται, καὶ οὐδεὶς αὐτὴν εἰδωλον εἶπε τῶν εὐφρονούντων. Καὶ γὰρ ἐὰν ᾔδει ὁ Θεός, ὅτι εἰδωλολατρεία γίνεται δι' αὐτῆς, οὐκ ἂν αὐτὴν

B ἐγκατέλιπεν ἐπὶ τῆς γῆς. scivisset Deus per hanc committi idololatriam, haud

ε'. Θέλεις εἰπεῖν, ὅτι ὁ Χριστὸς οὐκ εἶπεν ἡμᾶς ποιεῖν εἰκόνας καὶ προσκυνεῖν⁹; εἰ γὰρ εἶπε, τότε ἂν ἐθεοποιήθησαν· ἀλλὰ καὶ γὰρ σοὶ δεικνύω πολλὰς καὶ ἄλλας παραδόσεις ἃς παρελάβομεν ἐκ τε τῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν, ὡσπερ Χριστὸς οὐκ ἐλάλησε. Ποῦ γὰρ εἶπεν ὁ Χριστὸς ἵνα προσκυνῶμεν κατὰ ἀνατολάς; ἢ σταυρὸν, ἢ Εὐαγγέλιον; ἢ μεταλαμβάνειν τὸ ἅγιον αὐτοῦ σῶμα καὶ αἷμα νήστεις, ἢ στεφανεῖν⁹ ἀνδρόγυνα; καὶ ἄλλα τινὰ λέγω σοι, ἅπερ ὁ Χριστὸς οὐκ ἐλάλησεν· ἀλλὰ τίς χρεία; καὶ ἡμεῖς ὡς παρελάβομεν ἐκ τῶν ἁγίων Πατέρων, οὕτως πιστεύομεν, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ αὐτὰ ἐδιδάχθησαν· οὐδὲν γὰρ ἀπέκρυψεν ὁ Θεὸς τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, οὔτε τὰ πρὸς ὠφέλειαν καὶ σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, οὔτε τὰ πρὸς βλάβην. Καὶ τοῦτο πῶς ὑπεκρύβη ἀπ' αὐτῶν, ἐὰν εἰδωλολατρεία ᾔην, καὶ τσαῦτα ἀπόλλυται ὁ λαὸς εἰδωλα προσκυνῶν; Ἄ τῆς συμφορᾶς! ἐὰν ἀπὸ Χριστοῦ καταθάσσεως ἕως τοῦ καιροῦ Γερμανοῦ τοῦ πατριάρχου εἰδωλα προσκυνεῖ, καὶ ἀπώλετο⁸ ὁ λαὸς τῶν Χριστιανῶν, πότε δεῖ τὸν ἄνω κόσμον ἀναπληρωθῆναι; Ἄλλὰ μὴ γένοιτο, ὃ Θεὸς, τοῦτο εἰδωλολατρεία⁸ εἶναι. Ἐὰν γὰρ ᾔην εἰδωλολατρεία, καὶ μία σύνοδος ρίψαι αὐτὰς εἶχε, καὶ ἀναθεματίσαι τοὺς προσκυνούντας αὐτὰς, ἐὰν ἡ πρώτη σύνοδος οὐκ ἐρρίψεν αὐτὰς, ἡ δευτέρα πάντως τι περὶ αὐτῶν ἐχρῆν λαλῆσαι. Ἐὰν μὴ ἡ δευτέρα, ἡ τρίτη· ἐὰν μὴ ἡ τρίτη, ἡ τετάρτη· ἐὰν μὴ ἡ τετάρτη, ἡ πέμπτη· ἐὰν μὴ ἡ πέμπτη, ἡ ἕκτη διὰ τί οὐκ ἐρρίψεν αὐτὰς, ἀλλὰ μᾶλλον ἐτράνωσε; Καὶ εἰ οὐ πιστεύεις, φηλάφησον εἰς τοὺς ὄρους τῆς ἕκτης συνόδου εἰς κεφάλαιον πβ', καὶ εὐρήσεις ἐκεῖ τὸν ἔλεγχον· οὕτω γὰρ εἶπον οἱ θεοφόροι Πατέρες· « Ἐν τισὶ τῶν σεπτῶν εἰκόνων γραφαῖς ἀμνὸς δακτύλῳ τοῦ Προδρόμου δεικνύμενος ἐγγαράττεται, ὃς εἰς τύπον παρελήφθη τῆς χάριτος, τὸν ἀληθινὸν ἡμῖν διὰ τοῦ νόμου προῦποφαίνων ἀμνὸν Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν.

⁷ Can. 82.

VARIÆ LECTIONES.

⁸ Bodd. προσκυνεῖν κατέλ. ⁹ Ibid. προσκυνεῖν καὶ γὰρ σοὶ δεικνύω καὶ ἄλλας πολλὰς. ⁹ Bodd. στέφειν.
⁸ Ibid. προσκυνῶν ἀπώλετο. ⁸ Ibid. εἰδωλολατρείας

Τοὺς οὖν παλαιοὺς τύπους καὶ τὰς σκιάς, ὡς τῆς ἀληθείας; σύμβολά τε καὶ προχαράγματα παραδεδομένους τῇ Ἐκκλησίᾳ κατασπασάμενοι, τὴν χάριν προτιμῶμεν καὶ τὴν ἀλήθειαν, ὡς πλήρωμα νόμου ταύτην ὑποδεξάμενοι. Ὡς ἂν οὖν τὸ τέλειον καὶ ταῖς χρωματουργίαις ἐν ταῖς τῶν πάντων ἕφεσιν ὑπογράψοιμεν, τὸν τοῦ αἵροντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἁμνοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, κατὰ τὸν ἀνθρώπινον χαρακτήρα καὶ ἐν ταῖς εἰκόσιν ἀπὸ τοῦ νῦν, ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ ἁμνοῦ ἀναστηλοῦσθαι ὠρίσαμεν, δι' αὐτοῦ τὸ τῆς ταπεινώσεως ὕψος τοῦ Θεοῦ Λόγου κατανοοῦντες, καὶ πρὸς μνήμην τῆς ἐνσάρκου πολιτείας, τοῦ τε πάθους αὐτοῦ καὶ τοῦ σωτηρίου θανάτου αὐτοῦ χειραγωγούμενοι, καὶ τῆς ἐντεῦθεν γενομένης τοῦ κόσμου ἀπολυτρώσεως. » Ἐάν οἱ Πατέρες οὗτοι, αἰρετικῶς, οὕτως ὠρίσαν, ἡμεῖς τί εἶχομεν ἀνάγκην ὑπερβαίνειν τοὺς ὅρους αὐτῶν, καὶ βάλλειν σχίσμα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν; καὶ οὐκ οἶδας, ὅτι ὁ καταλύων τὰ ὅρια τῶν Πατέρων, τὸ ἀνάθεμα λαμβάνει; Βλέπετε τί ἐποιήσατε, καὶ ἀκμὴν ἐπιμένετε τοῦ κακοῦ; Ἐάν εἴπῃς, ὅτι ἀπὸ τῆς 5' συνόδου ἀπεδείχθησαν, εἶχες τί λέγειν. Εἰ δὲ ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ καταβάσεως, ἤρξατο γίνεσθαι, οὐκ ἔχετε τί λέγειν κατ' αὐτῶν. Εἰπέ μοι, ὦ παράνομε, ὅτε Ἰουδαῖοι προσήγαγον τὸ νόμισμα τῷ Χριστῷ εἰκόνα φέρον τοῦ Καίσαρος, καὶ πειράζοντες ἔλεγον, εἰ δεῖ αὐτὴν προσκυνεῖσθαι¹, οὐχὶ αὐτοὺς ἀπεστόμισε λέγων· « Ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, τῷ Θεῷ; » Ὁρᾷς τὸ ἀχραντὸν ἐκεῖνο στόμα, πῶς τὴν ἀδίκον αὐτῶν γλῶσσαν ἐσίγησε;

sunt Dei, Deo²? » Vides ut os illud impollutum,

5'. Βλέπε μοι καὶ τὸν εὐαγγελιστὴν καὶ ἀπόστολον Λουκᾶν· οὐχὶ τῆς παναχράντου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας τὴν τιμὴν εἰκόνα ἀνιστόρησε, καὶ πρὸς Θεόφιλον ἐπέμφε; Καὶ ταῦτα οὐ συνιεῖς; Οὐδέχῃ τὴν διδασχὴν ταύτην ἀπὸ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διδαχθησομένην; ἐάν γὰρ εἰδωλολατρεία ἦν, πάντως καὶ μία σύνοδος ρίψαι αὐτὰς εἶχε· θέλεις εἰπεῖν, ὅτι οἱ Πατέρες τῶν ἑξ συνόδων, ἄλλας βλασφημίας καὶ αἰρέσεις ἠγωνίζοντο καταλύσαι; καὶ περὶ αὐτῶν οὐκ ἐφρόντιζον. Ἄλλ' εἰπέ μοι, ποῖα βλασφημία ἐστὶ μείζων τῆς εἰδωλολατρίας; Καὶ πῶς οἱ Πατέρες τὰ κουφότερα κατήργησαν, καὶ τὸ βαρύτερον πάντων ἀφῆκαν εἰς ἀπώλειαν τοῦ λαοῦ; Ἄλλ' ἐρεῖς μοι, ὅτι οἱ Πατέρες αὐτὰς οὕτως προσεκύνουν, οὕτως εἶχον αὐτὰς εἰς ψῆφον. Καὶ ὁ Χρυσόστομος πῶς εἶπε, ὅτι « Ἐγὼ καὶ τὴν κηρόχυτον γραφὴν ἠγάπησα; » Καὶ πῶς Γρηγόριος ὁ Νύσσης εἶπεν· ὅτι, « Οὐδέποτε εἶδον εἰκόνας ἀγίων καὶ γραφὰς, καὶ ἀνευ δακρῶν παρῆλθον ἐκεῖθεν; » Καὶ ὁ ἅγιος Βασίλειος, τί εἶχεν ἀνάγκην τοσοῦτον κόπον καταβαλεῖσθαι εἰς Καισάρειαν, ἵνα ἱστορήσῃ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ; καὶ σὺ λέγεις, ὅτι οὐ προσεκύνουν αὐτὰς; Τέως δὲ οὐδ' ἠτίμασαν αὐτὰς, οὐδ' ἐπάτησαν αὐτὰς,

¹ Deut. xxvii, 17. ² Matth. xxii, 21. ³ Chrys. homil. *Quod idem sit legislator*, VI. ⁴ Greg. Nyss. Orat. de Deitate Filii et Spiritus sancti.

VARIÆ LECTIONES.

¹ εἰ δεῖ αὐτὴν προσκυνεῖσθαι. Genus quoddam adorationis erat census pensitatio Cæsari, seu supremo orbis Domino, de quo accurate Franciscus Lucas in Matth. Jansenius, Estius. Comberis.

A Præcursor digito, qui ad gratiæ figuram assumptus est; verum nobis per legem Agnum Christum Deum nostrum præmonstrans. Antiquas ergo figuras et umbras, ut veritatis signa et characteres Ecclesiæ traditos complectentes, gratiam tamen anteponimus, et veritatem, eam ut legis complementum suscipientes. Ut ergo quod perfectum est, vel colorum expressionibus omnium oculis subjiciatur, ejus qui tollit peccatum mundi, Christi Dei nostri humana forma characterem, etiam in imaginibus deinceps pro veteri Agno exhiberi ac depingi jubemus: ut per ipsum, Verbi Dei humiliationis altitudinem considerantes, ad memoriam quoque ejus in carne conservationis; passionisque ac salutaris mortis ducamur, et mundi quæ ex iis B parts est, redemptionis. » Quandoquidem, o hæretice, Patres sic desinierunt, quid necesse habuerimus terminos transgredi, quos illi posuerunt, ac schisma in Ecclesiam invehere? An nescis eum qui Patrum terminos convellit anathema recipere³? Ipsi videtis quid pataveritis, nec tandem a malo cessatis. Si quidem id causareris, fuisse receptas imagines post sextam synodum, haberes aliquid quod objectares. Cum autem ab ipso Christi descensu cœperint fieri, nulla vobis eas crimini dandi ratio constat. Quæso te, scelestè, Judæis offerentibus Christo numisma Cæsaris insignitum imagine, ac tentantibus num ea adoranda esset; nonne eis os obstruxit dicens: « Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari, et quæ iniquam eorum linguam compescuerit?

6. Videsis et sanctum evangelistam ac apostolum Lucam; nonne is pretiosum intemeratissimæ semperque virginis Mariæ imaginem pinxit, et ad Theophilum misit? Nec vero hæc intelligis? Non recipis hanc doctrinam quæ ab ipso Christi Jesu Domini nostri adventu prædicanda erat? siquidem enim idololatria esset, una saltem aliqua synodus abjectura erat imagines. Ais sex anteriorum synodorum Patres, blasphemias alias ac hæreses conatas esse profligare, nec de imaginibus fuisse sollicitos. At, quæso, ullane blasphemia idololatriam superat? Qui vero Patres, quæ leviora essent, aboleverunt, quodque omnium gravissimum erat, in perniciem populi intactum reliquerunt? sed dices, neque eas Patres adorasse, neque calculo comprobasse. Qui ergo Chrysostomus ait: « Ego quoque adamavi picturam ex cera fusilem⁴? » 619 Qui item Gregorius Nyssenus⁵: « Nunquam vidi sanctorum pietas imagines, et sine lacrymis transivi? » Quamobrem vero sanctus Basilius necesse habuit ut tanto labore Cæsaream peteret imaginem Christi conspiciurus? tu vero ais, quod ii imagines non adorarent? Ac certe neque eas pro-

bris affecerunt, neque proculcaverunt, neque idola appellaverunt. Tu quoque, si non vis eas adorare, neminem habes qui cogat. Interim autem, nec probrum eis inferas, nec idola vocans, animæ tuæ interitum afferas. Quam multa templa ædesque sacræ sanctorum exornabantur imaginibus, cum divini Patres synodos celebrarent! quis animus Dominum cruci affixum in imagine considerans, non adoret?

7. Illud Moysis objicies: « Non facies tibi omnem similitudinem, neque quæ in cælo, neque quæ in terra sunt ¹¹? » Ita: nihil quippe ejusmodi fecimus, aut venerati sumus, non solem, neque lunam, neque stellas; neque ea quæ sunt in terra; non bestias, non pecora, non reptilia; non horum quidquam fecimus vel coluimus, aut gentilium more illis servivimus. Subit id dicas cum Davide propheta: « Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum. Os habent, et non loquentur ¹², » etc. Enimvero hæc ita se habebant, ut aiebat Propheta. Verum gentiles ea deos nominabant, ac tanquam deos colebant, nec Deum ullo modo agnoscebant. Nos autem non ita: absit! Imo, ut prius declaravi, sanctam et individuan, inconfusamque Trinitatem colo; sanctamque Dei Genitricem ac sanctos omnes: venerandas autem ac sacras eorum imagines, propter desiderium, multamque in eos dilectionem adoro et osculor; non tanquam deos, gentilium more, absit! sed sicut dicebam, uti summariam pictoria arte descriptionem, et quam facile interpreteris; quemadmodum eas recepit Ecclesia. Proinde etiam loquuntur, nec mutæ prorsus sunt omnivse sensus expertes, uti gentium idola. Omnis enim pictura quam in ecclesia legimus, aut Christi ad nos demissionem, aut Dei Genitricis miracula, aut sanctorum certamina et res gestas, velut imagine loquente, enarrat, sensumque ac mentem aperit, et miris eos infandisque modis æmulemur.

8. Nam rogo, ubi repræsentante imagine secundum Christi Dei nostri adventum inspexeris, quomodo veniat in majestate; angelos item innumera multitudine cum timore ac tremore ejus assistentes throno; igneum flumen, quod de throno egrediens peccatores devorat: rursus vero, ubi ad ejus dexteram justorum gaudium ac lætitiā videris, utque exsultant in conspectu Sponsi: quis, quæso, sic animo et corde durus et obstinatus existis, ut tremendæ illius horre memoria non compungaris, nec apud te reputans, actionum tuarum evolvās libros, ac gembundus non lacrymis oppleas oculos? Ecce enim loquitur expressa hæc in imagine figura, cum egregia piorum gesta, tum **620** impiorum facinora. Vides accuratam repræsentatio-

Α οὐδὲ εἴπασιν αὐτὰς εἰδῶλα. Καὶ σὺ, εἰ μὴ θέλεις αὐτὰς προσκυνεῖν, οὐδεὶς σε ἀναγκάζει· τέως μὲν δὲ ἀτιμάζῃς αὐτὰς, μὴδὲ λέγῃς αὐτὰς εἰδῶλα, καὶ ἀποδύῃς τὴν ψυχὴν σου. Πέσοι ναοὶ καὶ ἐκκλησίαι κατεκοσμοῦντο τὰ ἱερὰ μορφώματα ὡς τῶν ἁγίων εἰκόνων, ὅταν τὰς συνόδους ἐξετέλουν οἱ θεῖοι Πατέρες ἰποῖος ὁ νοῦς ὁρῶν τὸν Κύριον ἐν εἰκόνι ἐσταυρωμένον, οὐ προσκυνεῖ;

Ζ. Θέλεις εἰπεῖν κατὰ τὸν προφήτην Ἡσαΐαν ὅτι, « Οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα, μήτε τὰ ἐν οὐρανῷ, μήτε τὰ ἐν τῇ γῆ; » Οὐδὲ γὰρ τοιοῦτον ἐποιήσαμεν, οὔτε ἐσεβάσθημεν· οὔτε ἥλιον, οὔτε σελήνην, οὔτε ἀστέρας, οὔτε τὰ ἐν γῆ, οὔτε θηρία, οὔτε κτήνη, οὔτε ἕρπετά, οὔτε ἄλλην τινὰ τῶν τοιούτων ἐποιήσαμεν, οὔτε ἐσεβάσθημεν, ἢ ἐλατρεύσαμεν ὡς τὰ ἔθνη· θέλεις εἰπεῖν κατὰ τὸν προφήτην Δαβὶδ· « Τὰ εἰδῶλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων· στόμα ἔχουσι, καὶ οὐ λαλήσουσι, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ γὰρ ἀληθῶς οὕτως ἦσαν, ὡς εἶπεν ὁ Προφήτης, ἀλλ' ἐκεῖνοι οἱ Ἕλληνας θεοὺς αὐτὰ ὠνόμαζον, καὶ ὡς θεοὺς ἐσεβάσθησαν, Θεὸν δὲ οὐδέποτε ἔγνωσαν· ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτως· μὴ γένοιτο· ἀλλ' ὡς προεἶπον, σέβομαι τὴν ἁγίαν Τριάδα τὴν ἀδιαίρετον καὶ ἀσύγχυτον, καὶ τὴν παναγίαν Θεοτόκον, καὶ πάντας τοὺς ἁγίους, καὶ τὰς τιμίας καὶ ἱερὰς αὐτῶν εἰκόνας διὰ τὸν πόθον καὶ τὴν πολλὴν αὐτῶν ἀγάπην προσκυνῶ καὶ ἀσπάζομαι· οὐχ ὡς θεοὺς, ὡς οἱ Ἕλληνας· μὴ γένοιτο· ἀλλ' ὡς προεἶπον, ὡς γραφὴν σύντομον καὶ εὐερμήνευτον, καθὼς ὁ παρέλαβεν αὐτὰς ἡ Ἐκκλησία. Ὅστε καὶ λαλοῦσι, καὶ βωβαὶ οὐκ εἰσὶν, ὡς τὰ εἰδῶλα τῶν ἐθνῶν. Πᾶσα γὰρ γραφὴ ἀναγινωσκομένη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, εἴτε συγκατάβασιν τοῦ Χριστοῦ, εἴτε τῆς Θεοτόκου τὰ θαύματα, εἴτε τῶν ἁγίων τοὺς ἀθλοὺς καὶ τοὺς βίους, διὰ εἰκονικῆς ἱστορίας ἡμῖν διηγοῦνται, καὶ ἀνοίγουσι τὸν νοῦν ἡμῶν πρὸς τὰς αὐτῶν ἀρρήτους καὶ ἀφράστους ζηλοτυπίας.

Η'. Ἐπεὶ, εἰπέ μοι, ἐὰν ἴδῃς διὰ εἰκονικῆς τυπώσεως τὴν δευτέραν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν παρουσίαν, πῶς μετὰ δόξης ἔρχεται, καὶ τὰς τῶν ἀγγέλων μυριάδας ἔμπροσθεν τοῦ θρόνου αὐτοῦ παρεστώσας μετὰ φόβου καὶ τρόπου· ποταμὸν δὲ ἐκπορευόμενον πύρινον ἐκ τοῦ θρόνου αὐτοῦ κατεσθίοντα τοὺς ἀμαρτωλοὺς· πάλιν δὲ ὅταν θεάσῃ ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ τῶν δικαίων τὴν χαρὰν καὶ εὐφροσύνην, καὶ πῶς ἀγῆλονται ἔμπροσθεν τοῦ Νυμφίου· εἰπέ μοι, οἷος σκληρὸς καὶ ἀμείλικτος τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ὑπάρχη, οὐ μὴ κατανοῇ ἡ καρδία ἐκ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ὥρας· καὶ ἐνθυμηθεὶς τῶν πράξεων αὐτοῦ τὰς βίβλους ἀναπτύξῃ, καὶ στενάξῃ, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἑαυτοῦ δακρύων πληρώσῃ; Ἰδοὺ γὰρ λαλεῖ αὕτη ἡ εἰκονικὴ μορφή, εὐσεβῶν τὰς ἀριστείας καὶ τῶν

¹¹ Exod. ii, 8. ¹² Psal. ciii, 4, 5. ¹³ Luc. i, 28.

VARIE LECTIONES.

¹⁴ Bodl. τοῖς ἱεροῖς μορφώμασι. ¹⁵ Emendandum, vel Μωϋσεά, ut Combefis'us, vel Μωϋστῆν. Desunt hæc in Bodl. usque ad Δαβὶδ. ¹⁶ Bodl. λαλήσουσι. ¹⁷ Bodl. deest καθὼς. ¹⁸ Bodl. ἵνα μὴ.

ἀσεβῶν τὰς πράξεις. Βλέπεις θεωρίαν ἀκριβῆ; οὐχ ἄρα τὴν ὤραν ἐκείνην, ὅταν ἴστασαι, καὶ θεωρεῖς αὐτά· ὅτι πρὸς τοῦ Χριστοῦ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ἀπολογίαν, ἐν ἧ μὲλλεις ἐξετάζεσθαι, παρίστασαι; Ἀνάνηψον ὀφέ ποτε, ἄθλιε, καὶ τοῦ σκότους, οὐ περι-
κίσεισαι, ἀνελε τὸ κάλυμμα· καὶ ὡς ἐγένου ἡμῖν κοι-
νωνὸς βαπτίσματος, καὶ τοῦ τιμίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, γενοῦ καὶ τῆς προσκυ-
νήσεως, καὶ μὴ τὰ τῶν Χριστιανῶν πιστεύων, καὶ ταῖς Ἐκκλησίαις ἐνσείων, ἀλλὰ μὲν πιστεύεις, ἀλλὰ δὲ ἀποβάλλῃ, καὶ οὐ γίνῃ ὡς τέλειον αὐτῆς τέκνον.

θ'. Θέλεις λέγειν, ὅτι Ἐγὼ χειροποιήτα οὐ προσ-
κυνῶ· καὶ οὐ γινώσκεις τί λαλεῖς, ἢ τί προσκυνεῖς. Εἰπέ μοι, ἢ ἔκκλησία οὐκ ἔστι χειροποίητη, καὶ ὁ σταυρὸς, καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ τὰ λοιπὰ σκεύη τῆς ἐκκλησίας; οὐχὶ παρὰ ἀν-
θρωπίνων χειρῶν, ὁ μὲν κατασκευάζεται, ὁ δὲ οἰκο-
δομεῖται, καὶ ἄλλα καταρτίζονται εἰς Θεοῦ ὑπηρε-
σίαν; Πάντα τὰ ὄντα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ χειροποίητά εἰσι καὶ ὄρατά· καὶ εἰ ταῦτα φρονεῖς, οὐδένα τὰ ἐν αὐτοῖς ὀραθέντα προσκυνήσεις. Τί γὰρ ὑπάρχεις; οὐχὶ ὀρατοὺς κέκτησαι καὶ ὀφθαλμοὺς καὶ χεῖρας, καὶ πόδας καὶ πᾶν μέλος; Πῶς ὁ ὀρατὸς προσκυνεῖς τὰ ἀόρατα; ἔστι γὰρ καιρὸς ὅτε προσκυνήσεις τὰ ἀόρατα, ὅταν ἐν τῇ ψυχῇ σου ἀναπετάσῃς τὸ ὀπτικὸν τοῦ νοῦ πρὸς τὸν μόνον αἰὸν καὶ ἀόρατον Θεόν, ἐν διανοίᾳ σου καὶ ἐκ καθαρᾶς καρδίας. Εἰ ταῦτα ἔχεις ἐν τῇ διανοίᾳ σου, ἄνθρωπε, οὐδὲν προσκυνήσεις τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ πάντα βδελύξῃ· καὶ ὁ ἔχων ὑψηλὸν τὸ φρόνημά σου πρὸς τὴν πίστιν, καὶ μεγαλαυχῶν, εὐρέθη ὡς ἄθεος.

ι'. Εἰπέ μοι, ἄνθρωπε, ἐάν ἐκ τῶν ἐθνῶν ἔλθῃ τις λέγων σοι, Δειξόν μοι τὴν πίστιν σου, ἵνα πιστεύσω κάγῳ· τί αὐτῷ δεικνύεις; Οὐχὶ ἐκ τῶν αἰσθητῶν ἀνάγεις αὐτὸν εἰς τὰ ἀόρατα πρὸς τὸ δέξασθαι αὐτὰ εὐμενῶς; ἐάν γὰρ εἴπῃς αὐτῷ· Ἀόρατός ἐστι, τί ἰδῶν ἔχει πιστεῦσαι πρὸς τὴν σὴν συνειδήσιν καὶ πίστιν; Ἀλλὰ πρῶτον, ἐκ τῶν αἰσθητῶν εἰσάγεις αὐτὸν, καὶ οὕτως κατὰ μικρὸν ἀνάγεις πρὸς τὰ ἀόρατα. Καὶ ὅπως, ἄκουε· φέρεις αὐτὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν· δεικνύεις αὐτῷ τὸν κόσμον, ὃν περιέ-
βληται. Ἀναπετάζεις αὐτὸν πρὸς τὰς τῶν ἁγίων εἰκόνων μορφάς· ὄρα αὐτὸς ὁ ἄπιστος, καὶ λέγει· Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ σταυρούμενος; τίς ἐστὶν οὗτος ὁ ἀνιστάμενος καὶ καταπατῶν τὴν κεφαλὴν τοῦ γη-
ραιοῦ τούτου; Οὐχὶ ἐκ τῆς εἰκόνος αὐτὸν διδάσκεις, λέγων· Οὗτος ὁ ἐσταυρωμένος, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐστίν, ὃς διὰ τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου ἐσταυρώθη; οὗτος ὁ ἀνιστάμενος, αὐτὸς ὑπάρχει ὁ συνεγείρων τὸν προ-
πάτορα τοῦ κόσμου Ἀδάμ, ὃς πέπτωκε διὰ τῆς παρα-
κοῆς, καὶ συμπατεῖ τὸν ἄδην τὸν κατέχοντα τσοσούτους χρόνους τὸν δεδεμένον δεσμοῖς καὶ μοχλοῖς ἀλύτοις ἐν τοῖς καταχθονίοις; Καὶ οὕτως πῶς φέρεις αὐτὸν εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπίγνωσιν. Πάλιν εἰσάγεις αὐτὸν ἐν τῷ λουτηρίῳ τοῦ βαπτίσματος. Καὶ ὄρα ἑκεῖνος ὕδωρ μόνον ἐπὶ τῆς κολυμβήθρας, αὐτὸ δὲ ὁ πιστὸς;

nem? nonne illam horam aspicias, dum stas, et hæc contueris; ac si nimirum ad Christi diem et judicium, in quo abs te exigenda est ratio, actutum sistaris? Expergiscere tandem, o miser, offusasque tenebras, quibus obnuberis, amove: ac sicut una nobiscum baptismi gratiam consecutus es, pretiosique corporis ac sanguinis communionem donatus, ita et ejusdem adorationis consors fias: nec simul ea quæ fidei Christianæ sunt credens, Ecclesiis miniteris, alia quidem credas, ut alia vero rejicias, nec perfectus filius ejus efficiaris.

9. Verum ais: Manufacta non adoro. Nec quid loquaris nosti, aut quid adores. Nam rogo, nonne ecclesia manufacta est, crux item, Evangelium, altare, ac reliqua ecclesiæ vasa? nonne hæc hominum manibus, qua componuntur, qua scribuntur, qua ædificantur, qua denique aptantur ad Dei ministerium? Universa quæ in ecclesia sunt, manu sunt fabricata, oculisque cernuntur: ac siquidem hujus sententiæ es, nulla eorum quæ oculis subjecta sunt adorabis. Nam quidnam ipse es? nonne visibiles oculos habes, manusque, ac pedes et omnia membra? Quomodo qui visibilis es, adoras invisibilia? est enim tempus cum invisibilia adores; cum nempe in tuo ipse animo, ad solum materia expertem ac invisibilem Deum, in mente tua, et ex mundo corde, perspicacem mentis oculum aperueris. Sin vero hoc solum cogitas ac sentis, o homo, nihil eorum quæ in ecclesia sunt, adoraturus es: quin omnia execraberis: unde fit ut qui altum, in his quæ ad fidem spectant, sapit, ac fastu gloriatur, impius inveniatur.

10. Quæso te, o homo, si te gentilis quispiam conveniat, rogaveritque: ostende mihi fidem tuam, ut ego credam: quid es ostensurus? Nonne eum a rebus sensibilibus ad invisibilia subvehes, ut hæc libens amplectatur? nam si dicas: Is in quem credimus invisibilis est; cujusnam contuitu movebitur, ut conscientiæ tuæ ac fidei credat? Sed ei primum sensibilia proponis ceu rudimenti loco, tum vero paulatim ad invisibilia attollis. Qui vero istue? Audi. Ducis eum ad ecclesiam; cujus ei ornatum ostendis: sacrarum imaginum figuras aperis. Videt infidelis, aitque: quisnam est iste, qui cruxi allixus est? Quis hic qui resurgit ac senis illius caput calcat? nonne eum per imaginem erudiendo, respondes: Hic qui affixus est cruxi, Dei Filius est, qui ad tollenda mundi peccata eo fuit supplicio affectus. Hic qui resurgit, ipse est qui secum primum parentem Adam; ob prævaricationem lapsum mortuumque resuscitat. Quique infernum tot jam sæculis vinctum, a quo ille insolubilibus vinculis ac vectibus in inferioribus terræ partibus tenebatur, proculcat: sicque sensim eum ad Dei cognitionem provehis. Deinde eum ducis ad sacrum baptismi iavacrum; videtque in piscina solam aquam: tu autem qui fidelis es, aquam pari-

ter ignemque ac spiritum inspicis. Cum vero etiam ille baptismi factus particeps fuerit; tunc et ipse ex sensibili materia ad invisibilem regenerationem robur accipiet. Tum ubi ad sacram corporis et sanguinis Domini sacramentorum celebrationem venerit, **621** videt solum panem et vinum; tu autem corpus et sanguinem qui ex intemerato latere fluxit, intueris: ac si quidem dignus efficiatur, particeps illius sit, paulatimque ad tuam fidem et cognitionem assurgit. Vides quo pacto a rebus oculis subjectis ad invisibilia eum subvehis? sic et imaginem mihi considera. Vides in ecclesia positam, sive Dei imaginem, sive sanctissimæ Dei Genitricis, sive sancti Joannis, aut quamcunque demum in templo reperias: tum ex corporeis coloribus animum elevas ad imaginem contemplandam, atque ad ipsam depictæ rei formam et conspectionem. Nam et ego ex te quæram, o imaginum hostis, vidistin, Petrum? vidistin, Paulum? vidistin, sanctorum apostolorum aliquem? Aspexisti primum martyrem Stephanum, aut sanctum quempiam alium? At vero ex ista materiali figura, mens et cogitatio tua expanditur ad eorum desiderium et amorem, et quos carne tuis oculis non vides, hos spiritu, representante imagine, contueris.

11. Ad hæc objicis nemo angelum vidit; cur angelum quoque pingunt? Quinimo viderunt multi angelos. Vidit quippe non raro sanctissima Deipara Gabrielem¹⁶; mulieres etiam unguenta ferentes, cum ivissent ad monumentum, viderunt angelos¹⁷; apostoli quoque viderunt, non solum in monumento; sed et cum in carcere essent, venit angelus, eosque inde eduxit¹⁸. Prophetæ quoque Isaias, Ezechiel, et Daniel, atque, ut verbo dicam, multi sancti angelos viderunt, quantum humanus obtutus ferre poterat. Unde etiam Dionysius Areopagita¹⁷, distributos ordinum eorum principatus describit, ac veluti in imagine representat, nec quin id fiat prohibet: quinimo diligenter exponit, quamobrem quadriforma illa expriman-

12. At rursus Iconomachus arguit dicens: quare vero angelos effingunt et representant velut haberent hominis formam, ac duabus alis instructos? Num natura angelorum alata est? Verum audi qui contradicis: nonne sancta et ejusdem essentiae Trinitas incomprehensibilis est, inseparabilisque et individua, et quæ nequeat corporeis oculis aspectari? qui ergo voluit in tabernaculo Abrahamæ hospitio recipi¹⁹? nonne Dei famulus Abraham velut hominis formam vidit et adoravit²⁰? nonne etiam Lot fratris ejus filius, quos vidit angelos duos ad subvertenda Sodoma profectos, hos in hominis forma secum carpentes

καθορᾶς τὸ ὕδωρ φῶς^a καὶ πνεῦμα. Ὅταν δὲ ἐκεῖνος μέτοχος γένηται τοῦ βαπτίσματος, τότε καὶ αὐτὸς τὸ βέβαιον ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ λαμβάνει πρὸς τὴν ἀόρατον ἀναγέννησιν. Εἶτα προσφερόμενος ἐπὶ τῆς μυσταγωγίας τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Σωτῆρος, ὁρᾷ αὐτὸς ἄρτον καὶ οἶνον μόνον· σὺ δὲ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ αἷμα τὸ ἐκ τῆς ἀχράντου χεδμενον πλευρᾶς· καὶ εἰ ἄξιος γένηται, μεταλαβῆναι ἐξ αὐτοῦ· καὶ κατὰ μικρὸν ἀνυψοῦται πρὸς τὴν σὴν πίστιν καὶ ἐπίγνωσιν. Ὅρᾳς ὅτι ἀπὸ τῶν ὁρατῶν ἀνάγεις αὐτὸν εἰς τὰ ἀόρατα; οὕτω μοι νόει καὶ τὴν εἰκόνα. Καθορᾶς αὐτὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, εἴτε τοῦ Θεοῦ, εἴτε τῆς παναγίου Θεοτόκου, εἴτε ἀγίου [Ἰωάννου^b] εἴτε ἡν ἂν εὐρήσης ἐν τῷ ναῶ, καὶ ἐκ τῶν ὑλικῶν ἀνυψοῖς τὸν νοῦν σου πρὸς τὴν τῆς εἰκόνης θέαν, καὶ τὴν τοῦ ὑπογραφημένου μορφῆν καὶ ὄρασιν. Ἐπεὶ γὰγώ σοι λέγω, Εἰκονομάχε, εἶδες Πέτρον; εἶδες Παῦλον; εἶδες τινα ἐκ τῶν ἁγίων ἀποστόλων; Ἐώρακας Στέφανον τὸν πρωτομάρτυρα, ἢ ἕτερον ἅγιον; Ἄλλ' ἐκ τῆς ὑλικῆς ταύτης μορφῆς ἀναπετάζεται ὁ νοῦς σου καὶ ἡ διάνοιά σου πρὸς τὸν τούτων πόθον καὶ ἔρωτα· καὶ οὐς οὐ βλέπεις σαρκικῶς τοῖς σοῖς ὀφθαλμοῖς, τούτους ὁρᾶς πνευματικῶς διὰ εἰκονικῆς τυπώσεως.

ια'. Θέλεις εἰπεῖν, ὅτι ἄγγελον οὐδεὶς εἶδε, καὶ πῶς καὶ ἄγγελον ἱστοροῦσι; Ναί, πολλοὶ εἶδον ἀγγέλους. Καὶ γὰρ^c καὶ ἡ παναγία Θεοτόκος πολλάκις εἶδε τὸν Γαβριήλ. Καὶ αἱ μυροφόροι ὅτε ἦλθον ἐπὶ τὸ μνήμα, εἶδον ἀγγέλους· καὶ οἱ ἀπόστολοι, καὶ ἐν τῷ μνημείῳ· καὶ ἐν τῇ φυλακῇ ἄγγελος ἀπῆλθε καὶ ἐξέβαλεν αὐτοὺς ἐξ αὐτῆς. Καὶ οἱ προφῆται, Ἡσαΐας, Ἰεζεκιήλ, καὶ Δανιήλ, καὶ ἀπλῶς πολλοὶ τῶν ἁγίων εἶδον ἀγγέλους καθὼς ἠδυνήθησαν. Ὅθεν καὶ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης τὰς ταξιαρχίας ἱστορεῖ καὶ εἰκονίζει, καὶ οὐκ ἀπαγορεύει, ἀλλὰ καὶ ἐρμηνεύει δι' ἣν αἰτίαν τὰ τετράμορφα ἐν ὄρνιθων καὶ θηρίων μορφαῖς ἐκτυποῦνται.

ιβ'. Καὶ πάλιν ἐγκαλεῖ ὁ Εἰκονομάχος, λέγων· Καὶ πῶς τοὺς ἀγγέλους ποιοῦσι καὶ ἱστοροῦσιν, ὡς ἀνθρώπου μορφῆν ἔχοντας, καὶ δυοὶ πτέρυξι κεκοσμημένους; Μὴ τῶν ἀγγέλων ἡ φύσις πτεροῖς ἐγκείται; Ἄλλ' ἀκουσον ὁ ἀντιλέγων· Ἡ ἁγία καὶ ὁμοούσιος Τριάς, οὐχὶ ἀκατάληπτος, καὶ ἀχώριστος, καὶ ἀδιαίρετος ἐστὶ, καὶ τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ἀθεώρητος; καὶ πῶς ἠδύοκῆσεν ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ Ἀβραάμ φιλοξενηθῆναι; οὐχ ὡς ἀνθρώπου μορφῆν τεθέαται ὁ [Θεοῦ] θεράπων καὶ προσεκύνησεν; οὐχὶ καὶ Λῶτ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ, εἰς τὴν τῶν Σοδόμων καταστροφῆν τοὺς δύο ἀγγέλους οὕσπερ ἐθεάσατο, ἐν εἰδει ἀνθρώπου αὐτοὺς εἰώρακε συνοδεύοντας αὐτῷ, καὶ διασώ-

¹⁶ Luc. 1, 28. ¹⁷ Marc. xvi, 18. ¹⁸ Act. v, 19-23. ¹⁹ *Cælest. Hierarch.*, cap. 15. ²⁰ Ezech. 1, 5.
²¹ Gen. xviii, 1 seqq. ²² *ibid.*

VARIE LECTIONES.

^a Bodl. et Sorb. τῶρ. ^b Bodl. deest Ἰωάννου. ^c Bodl. Ἰδοὺ γάρ.

ζοντας ἐκ τῆς πόλεως ἐκείνης τῆς παρανόμου ; Καὶ οἱ ἀθεώρητοι τῆ φύσει, ὁρατοὶ διὰ τὴν συγκατάβασιν γεγονασιν ; οὐχὶ τῆς φύσεως αὐτῶν οὕτως ἦν ἡ μορφή· ἀλλὰ τὸ ἀσώματον, ὅσον ἠδύνατο ὁμιλῆσαι τῷ σώματι, οὕτως ὠφθῆσαν τοῖς γινομένοις ἀξίοις θεωρῆσαι αὐτούς· διὸ καὶ ἡμεῖς εἰκονίζομεν αὐτούς, καθὼς ὠφθῆσαν τότε ἐν σχήματι ἀνθρωπίνῳ. Τῶν δὲ πτερυγῶν ἢ διακόσμησις σημαίνει αὐτῶν τὸ κοῦφον, καὶ μετάρσιον καὶ ἀόρατον, καὶ ἐν βίπῃ ὀφθαλμοῦ γινομένην ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῶν συγκατάβασιν καὶ ἔλευσιν· οὕτως, ἀνόητοι, οὐδεμίαν πρόφασιν ἔχετε λέγειν κατ' αὐτῶν.

γ'. Θέλεις λέγειν, ὅτι ἡ γενεὰ αὕτη ἐθεοποίησεν αὐτάς· ἀλλ' οὐ δίκαιον ἢ εὐλόγον πρόφασιν ἔχεις. Ὅφείλεις γὰρ διδάξαι τὸν ἀγράμματον λαὸν τὸ πῶς δεῖ τὰς σεπτὰς εἰκόνας τιμᾶσθαι καὶ ἀσπάζεσθαι. Ἐπεὶ, εἰπέ μοι, ἐὰν ἀπαντήσῃ ἀνθρώπος χωρικός, ἄγνωστος τῆς βασιλικῆς ἀξίας καὶ τιμῆς, ἀνθρώπον τοῦ βασιλέως, καὶ ὡς βασιλέα αὐτὸν προσκυνήσῃ· εἴτε εἶπῃ αὐτῷ ῥῆμα ἀγνοῶν, ὡς βασιλεῖ· ὅτι *Ἐλέησόν με, Δέσποτα*· κελεύεις ἵνα τελευτήσῃ καὶ ὁ προσκυνήσας, καὶ ὁ προσκυνηθεὶς, διότι τοῦτο κατὰ ἄγνοιαν ἐποίησεν ; Οὐ τοῦτο δίκαιόν ἐστιν· ἀλλὰ πρέπει, ὡς ἄπειρον ὑπὸ τῶν ἐμπείρων διδαχθῆναι. Βλέπεις ἵνα ὁ ἐμπειρος τὸν ἄπειρον διδάξῃ, ὅτι οὐκ ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς, ἀλλ' ἄρχων αὐτοῦ καὶ ὑπηρέτης ὑπάρχει· καὶ ἀπαγγέλλῃ αὐτῷ ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ παλατίῳ καθίζεται, καὶ οὐδεὶς θεωρεῖ αὐτὸν, εἰ μὴ ὅταν μέλλει προέρχεσθαι. Οὕτως χρὴ διδαχθῆναι τοὺς κατὰ ἄγνοιαν πλανωμένους εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ὅτι οὐκ ἐστιν οὗτος Χριστὸς ἐν σαρκί, ἀλλ' ὅτι εἰκὼν αὐτοῦ ἐστιν. Ὁ γὰρ Χριστὸς ἀπερίγραπτός ἐστι κατὰ τὴν θεότητα, καὶ οὐδεὶς αὐτὸν θεωρεῖ, εἰ μὴ ὕστερον, ὅταν μέλλῃ προέρχεσθαι ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ· καὶ πάντως εἶχον προσκυνεῖσθαι καὶ ἀσπάζεσθαι αὐτάς.

ιδ'. Καὶ γὰρ διὰ τοῦτό εἰσιν οἱ ἐπίσκοποι καὶ τὰ τάγματα τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων διὰ τὸ διδάσκειν τὸν λαὸν τὸ πῶς δεῖ πιστεύειν, καὶ τὸ πῶς εὐχεσθαι. Καὶ γὰρ οἱ φωστῆρες ἐκεῖνοι, οἱ ἀληθεῖς ποιμένες καὶ διδάσκαλοι οἱ θεοφόροι, οἱ ὁδοῖ τῆς σωτηρίας, οὐδὲν ἄλλο βιωτικὸν ἐφρόντιζον, εἰ μὴ τὸ διδάσκειν τὸν λαὸν τὰ πρὸς σωτηρίαν, ὡς κατὰ ἀληθῆσαν βούλομενοι λόγον δοῦναι τῷ Θεῷ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ. Οἱ δὲ ἐπίσκοποι τῆς γενεᾶς ταύτης ἄλλο οὐδὲν μεριμνῶσιν, εἰ μὴ ἵππους καὶ βουκόλια, καὶ ἀγέλας, καὶ ἀγροὺς καὶ συνδέσμους χρυσοῦ· πῶς πωλήσωσι τὸν σιτόν· πῶς διανέμωσι τὸν οἶνον· πῶς καμπαίνωσι τὸ ἔλαιον· πῶς πραγματεύωνται τὸ ἔριον καὶ τὸ μέταξον· καὶ ἄλλο οὐδὲν θεωροῦσιν ἐπιμελῶς, εἰ μὴ τοῦ νομίσματος τὴν χαραγὴν, καὶ τὸν σταθμόν· καὶ περιβλέπουσι καθημέραν τὰς τραπέζας τὰς Συβαριτικὰς, καὶ τὸν οἶνον τὸν εὖοσμον, καὶ

A iter, atque ab secesta illa urbe servantes aspexit²¹? Ac qui natura aspectabiles non erant, ea demissione qua se hominibus accommodant, visibiles facti sunt : non velut eorum naturæ forma ejusmodi quædam esset ; sed quantum res incorporea consuetudinem cum corpore inire poterat, tantum se conspicuos illis præbuere, qui eo spectaculo digni exstiterunt. Quocirca nos etiam humano illos habitu pingimus, quo tunc apparuerunt. Alarum autem ornatus subtilem eorum naturam significat, sublimemque ac invisibilem, et qua in ictu oculi a cælo ad terram descendendo veniunt. Atque adeo vos insanientes rationem nullam habetis quam adversus imagines afferatis.

13. Verum objicis : Generatio hæc imagines **622** sibi deos fecit. At nec quod justum aut consentaneum sit causaris. Tuum quippe est, ut imperitam plebem doceas, quo honore prosequi oporteat venerandas imagines, eisque venerationem exhibere. Nam rogo, si quis rusticus, apparatus honorisque regii nescius, unum aliquem palatinum hominem obvium habeat, quem velut imperator esset adoret, sive etiam ignorans, hunc velut imperatorem ista voce compellet : *Domine, miserere mei* : num jussurus es, ut moriatur, cum is qui adorat, tum cui adoratio adhibita est, quia istud per ignorantiam fecit? Plane non est justa sententia. Quin decet rudem a scientibus instrui. Curas, ut guarus quis hunc doceat non esse illum imperatorem, sed ejus præfectum ac ministrum ; moneatque in palatio sedere imperatorem, nec cuiquam, ni in publicum procedat, sui videndi copiam facere. Hunc in modum, si qui per ignorantiam erga Christi imaginem errabant, hi docendi erant non esse eam Christum in carne, sed ejus imaginem. Nam Christus deitate incircumscrip-tus est, nec quisquam eum visurus est, nisi postremo, cum in secundo adventu suo processurus est : sicque omnino imagines adorassent, amplexatique essent.

14. Ad hoc siquidem instituti sunt episcopi, presbyterorumque ac diaconorum ordinis, ut plebem doceant quomodo precandum sit, quave ratione oporteat adorare. Etenim lumina illa, veri pastores et doctores, duces illi salutis, nihil aliud in sæculo curabant quam ut populum docerent quæ ducunt ad salutem, utpote qui vere Deo vellent rationem pro populo reddere²². At nostrates episcopi nihil aliud animo agitant, nisi equos, boumque armenta, ac reliqui pecoris, agros quoque, et ut aurum congerant : ut frumentum vendant, ut vinum distribuunt, ut oleum sinũ libraturi, ut lanæ et serici mercaturam facturi ; nihil aliud attente considerant, nisi monetæ notam et pondus : mensas Sybariticas quotidie persequuntur, vinumque odoratum ac grandes pisces, gregem autem suum despiciunt, suorumque corporum

²¹ Gen. xix, 1 seqq. ²² Hebr. xv. 17.

soliciti, animæ nullam curam habent. Ita plane hujus temporis episcopi lupi facti sunt, ut Scriptura loquitur²³. At si quos de subjecto sibi grege in leve aliquod peccatum lapsos deprehenderit, facile contra eos insurgunt, aliasque aliis succedaneas pœnas irrogant: pastoralis dignitatis partes neulquam attendentes, suum quotidie gregem, non uti pastores, sed velut mercenarii considerant. αὐτῶν τιμῆς τὴν ἀκρίθειαν, τὴν ποιμνὴν αὐτῶν καθημέραν περισκοποῦσιν οὐχ ὡς ποιμένες, ἀλλ' ὡς μισθωτοί.

15. Jam quæso, quem sequamur? Magnum Basilium miraculorum patratores, an Pastilam, qui multorum animis exitio fuit? Cui fidem habeamus? Sancto Joanni Chrysostomo pœnitentiæ viam docti et salutis magistro, an Tricacabo, perturbationis ac perditionis magistro? Cui erimus dicto audientes? Gregorio theologia præcellenti, an profano patriarchæ, universique populi **623** malæ pesti Constantino, qui sanctam de sacris et venerandis imaginibus doctrinam ex sancta Christi Ecclesia exagitavit una cum suo cognomine, qui Romani imperii sceptrum indigne tenet? Quæso te, o homo, quibus obsequamur; venerabilium patriarcharum choro, qui in sancta et universali prima synodo ad sextam usque claruerunt, quam nulla non regio a summo cœlorum ad terminos eorum comprobavit; an hypocritis hisce sacerdotibus, nunc tandem spurium dogma Ecclesiæ inferentibus, quod patriarcharum nemo, nullusque thronus auctoritate sua firmavit, quin potius proscripserunt, libellis emissis quibus illius auctores traduxerunt, ceu invisam Deo doctrinam commenti fuerint, adversaque ecclesiasticis regulis sanxerint?

16. Quem rogo nobis præponamus ducem, num celeberrimam ac plane venerandam signiferorum sanctorumque Patrum synodum, an acephalum istud Deoque ac sanctis ejus execrabile conventiculum? Plane enim acephalum est, et Deo exosum. Nam quis patriarcharum ei interfuit? Romanus venire noluit. Alexandrinus nullatenus pacto adfuit, neque plane Antiochenus, ac nec prorsus Hierosolymitanus. Qualis ergo est ista synodus sit, cum quinque sedes patriarchales unam **D** sanxerint fidem et confessionem. Sin autem vel unus defuerit, vel se non submiserit synodo, ejusmodi nec synodus sit, sed perversa congregatio, vanitatisque et arrogantis concilium. En vide malignum conciliabulum, quod raptores,

²³ Ezech. xxii, 27; Mich. iii, 21; Soph. iii, 3.

VARIAE LECTIONES.

^d Forte παροισφέρ., vel ἐπιφέρ.

(1) Πατριάρχην· patriarchæ. Patriarchalis dignitatis indignum virum πατριάρχην potius, quam patriarcham appellabant Catholici, ὁ ἀνάξιος τοῦ π.ῖ, inquit Stephanus Vitæ Stephani Junioris scriptor, καὶ μᾶλλον ἐπάξιος τοῦ φ.ῖ. Πατριάρχης γὰρ,

αὐτοὺς ἰχθύας τοὺς μεγάλους· τὴν δὲ ποιμνὴν αὐτῶν ἀμελῶς βλέπουσι· καὶ τῶν σωματῶν αὐτῶν ἐπιμελῶνται, τῆς δὲ ψυχῆς καταφρονοῦσιν. Ὅντως κατὰ τὸ γεγραμμένον, οἱ ποιμένες τοῦ αἰῶνος τούτου λύκοι γεγόνασι. Καὶ ὅταν θεάσωνται ἐκ τοῦ ποιμνίου αὐτῶν τινὰς μικρὸν τι ἀμάρτημα ποιήσαντας, εὐκόλως κατεπανίστανται, καὶ ἐπιτίμια ἄλλεπάλληλα καταπέμπονται· καὶ μὴ βλέποντες τῆς ποιμαντικῆς

ιε'. Ἄρτι εἶπέ μοι· τίνα ἐξακολουθήσωμεν; Τὸν ἅγιον Βασίλειον τὸν θαυματουργόν, ἢ τὸν Παστιλᾶν τὸν πολλὰς ψυχὰς ἀπολέσαντα; Τίνα πιστεύσωμεν; Τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον τὸν τῆς μετανοίας ὁδοῦ καὶ τῆς σωτηρίας διδάσκαλον, ἢ τὸν Τρικάκαβον τὸν διδάσκαλον τῆς ἀταξίας καὶ ἀπωλείας; Τίνα ὑπακούσωμεν; Γρηγόριον τὸν ἐν Θεολογίᾳ διαπρέψαντα, ἢ τὸν Κωνσταντῖνον τὸν ἀνίερον φατριάρχην (1), καὶ τοῦ λαοῦ παντὸς ἀπίθειαν; ὅστις τὸ ἅγιον δόγμα τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων ἐξωστράκισεν ἐκ τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, μετὰ τοῦ ὁμωνύμου αὐτοῦ, τοῦ ἀναξίως τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας κρατήσαντος. Εἶπέ μοι, ἄνθρωπε· τίνας ὑπακούσωμεν, τὸν χορὸν τῶν σεπτῶν πατριαρχῶν τῶν ἐκλαμψάντων ἀπὸ τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς πρώτης συνόδου ἕως τῆς ἕκτης, ἣν καὶ πᾶσα χώρα, ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἕως τῶν ἄκρων ἐσφράγισεν, ἢ τοὺς ὑποκριτὰς ἱερεῖς τούτους, τοὺς νόθον δόγμα ὑστερον τῆ Ἐκκλησίᾳ περιφέροντας^d, ὃ οὐδεὶς τῶν πατριαρχῶν καὶ τῶν θρόνων ἐκύρωσεν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐξωστράκισαν, καὶ στηλιτευτικοὺς αὐτῶν λόγους ἐξαπέστειλαν, ὡς ἐχθρῶδες Θεοῦ δόγμα μελετήσαντας, καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κανόνων ἀλλότρια θεσπίσαντας;

ις'. Τίνα, εἶπέ μοι, ἐξακολουθήσωμεν, τῶν σημειοφόρων καὶ ἁγίων Πατέρων σύνοδον πολύχυδον καὶ παγκόσμιον, ἢ τὴν ἀκέφαλον ταύτην, τὴν ἐβδελυγμένην παρὰ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ; Καὶ γὰρ ἀκέφαλος ἐστὶ καὶ θεομίσητος. Καὶ εἶπέ μοι· ποῖος πατριάρχης εὐρέθη ἐν αὐτῇ; Ὁ Ῥώμης, οὐ κατεδέξατο ἐλθεῖν. Ὁ Ἀλεξανδρείας, οὐδὲ ὅλως· ὁ Ἀντιοχείας, οὐδὲ τὸ σύνολον· ὁ Ἱεροσολύμων, οὐδὲ ἅπασι. Λοιπὸν ποταπὴ ἐστὶν αὕτη ἡ σύνοδος πατριάρχην μὴ ἔχουσα; Σύνοδος ἐστὶν ὅτε τὰ πάντα πατριαρχεῖα θεσπίσουσι μίαν πίστιν, καὶ ἓνα λόγον· εἰ δὲ ἐκ τούτων κἄν εἰς ἀπολείψῃ, ἢ οὐχ ὑποκύψει τῇ συνόδῳ, αὕτη σύνοδος οὐκ ἐστὶν, ἀλλὰ παρασυναγωγὴ καὶ συνέδριον ματαιότητος καὶ ἀλαστονείας. Ὅρα; ταύτην τὴν παρασυναγωγὴν, ἣν ἐμελέτησαν οἱ ἄρπαγες, καὶ οὐχὶ ποιμένες, κατὰ τῆς τοῦ

NOTÆ.

ἢ περὶ πατριάρχης τῆ Ἐκκλησίᾳ ἐξέφανεν· Ille inquam indignus τοῦ π.ῖ, sed potius dignus τοῦ φ.ῖ. Quippe qui magis patriarcha, quam patriarcha Ecclesie visus est. Allusionem quam primo loco omisit Combesius, in utroque servavi.

Χριστοῦ Ἐκκλησίας; Εἰ δὲ θέλεις ταύτην μαθεῖν **A** βεβαιότερον, ὅτι σύναξις ἐστὶ ματαιότητος, καὶ οὐχὶ σύνοδος· ἐρεῦνησον καὶ μάθε, ὅτι καὶ τὸν αὐτῆς πατριάρχην τὸν ἀνάξιον τοῦ πατριαρχεῖν ὄν ἐποίησεν, ἀπέκτεινε. Τίς οὐ μὴ καταγέλαση τὴν σύνοδον ταύτην τὴν ἀκέφαλον, καὶ κεφαλὴν μὴ ἔχουσαν; ἐποίησεν ἑαυτῇ κεφαλὴν, καὶ ἐστράφη καὶ ἔρριψεν αὐτὴν· μᾶλλον δὲ ἀπέκτεινεν αὐτὴν. Ὡ ἀδελφίαις! ὦ μωρίας καὶ ἀσοφίας! Τίς οὐ μὴ καταγέλαση τὴν σύνοδον ταύτην; Κἂν ἐκ τούτου γινώσκονται πάντες, ὅτι ἄχυρος καὶ ἀδεκτός ἐστι, καὶ παρὰ Θεῶν, καὶ παρὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ.

15. Καὶ οὐχ ἀρμόζει αὐτὴν λέγεσθαι σύνοδον, ἀλλὰ συνέδριον Ἰουδαϊκόν· καὶ γὰρ ὁμοίον αὐτοῦ γέγονε κατὰ τοῦ Σωτῆρος. Ἐπειδὴ ὁ ἀρχέκακος ἐχθρὸς ἡμῶν διάβολος, ὁ ἐξ ἀρχῆς πολεμῶν τὸ γένος **B** τῶν ἀνθρώπων, ἰδὼν τὸ γένος τῶν Ἑβραίων, ὅτι ἀγαπητὸν ἦν τότε παρὰ τῷ Θεῷ, ἐφθόνησεν αὐτοῦς· καὶ θέλων ἀπολέσαι αὐτούς, ἐπέβαλεν εἰς αὐτούς λογισμὸν πονηρὸν, ὅτι ὁ Χριστὸς οὐκ ἐστὶν Υἱὸς Θεοῦ, ἀλλὰ πλάνος ἐστὶ, καὶ θέλει ἀπολέσαι τὸ γένος τῶν Ἑβραίων· διὸ κρατήσαντες ἀποκτείνετε αὐτόν. Καὶ ποιήσαντες οἱ ἱερεῖς τῶν Ἰουδαίων συνέδριον, συμβούλιόν τε λαβόντες ἐξ αὐτοῦ κατὰ τοῦ Σωτῆρος, ἵνα κρατήσωσιν καὶ ἀποκτείνωσιν αὐτόν· κρατήσαντες δὲ ἐσταύρωσαν αὐτόν, καὶ μίξαντες ἔξος καὶ χολὴν, ἔβαλον σπόγγον ἐπὶ τοῦ καλάμου, καὶ προσήνεγκαν τῷ στόματι αὐτοῦ· καὶ λαβόντες λόγχην ἐκέντησαν αὐτοῦ τὴν ἁγίαν πλευράν. Καὶ γέγονασιν οἱ ποτὲ υἱοὶ, ἀλλότριοι τῆς τῶν πατριαρχῶν **C** καὶ Πατέρων αὐτῶν εὐγενείας. Ὁμοίως πάλιν ὁ ἐχθρὸς ἡμῶν διάβολος, ἰδὼν τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν, ὅτι ἀγαπητὸν ἐστὶ παρὰ τῷ Θεῷ, ἐφθόνησεν αὐτὸ σφόδρα· καὶ θέλων ἀπολέσαι πολλοὺς ἐξ αὐτῶν, ἐπέβαλεν εἰς αὐτούς τὸν πονηρὸν λογισμὸν τοῦτον, ὅτι Ἡ προσκύνησις τῶν σεπτομόρφων εἰδωλολατρεία **D** ἐστίν· ἀλλ' ἐμπτύσατε αὐτὴν, καὶ ἀπόστητε ἐξ αὐτῆς, ἐπεὶ ἀπόλλυσθε. Καὶ ποιήσαντες συνέδριον οἱ ἱερεῖς τῶν Χριστιανῶν ἅμα τοῖς βασιλεῦσιν ἀναξίως τῆς βασιλείας ἐραξαμένοις, καὶ τυραννικῶς εἰς τὰ προαύλια τῆς βασιλείας εἰσπηδήσαντες, συμβούλιόν τε λαβόντες ἐκ τῶν πονηρῶν λογισμῶν, καὶ αὐτοὶ κατὰ τῆς εἰκόνης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐμελέτησαν κενὰ καὶ μάταια· καὶ κατέκριναν αὐτὴν καταπατηθῆναι ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν παρανόμους, ἀντὶ τῆς ἐνσάρκου σταυρώσεως ἣν ἐτέλεσαν οἱ Ἰουδαῖοι· καὶ καθὼς οἱ ἄνομοι, ἔξος καὶ χολὴν μίξαντες, προσήνεγκαν τῷ στόματι

non pastores, adversus Christi Ecclesiam moliti sunt. Ut autem certius noscas eum coetum synodum non esse, sed concilium vanitatis, inquire et discce, ut suum ipsum patriarcham, indignum plane qui patriarcha foret, quem creaverat, occidit. Quis tandem coetum hunc acceptum, i. e. capite carentem, non riserit? Postquam enim caput sibi impossuisset, dein projecit, imo obtruncavit. O cæcitatem! o dementiam et insaniam! Quis bellam hancce synodum non irrideat? vel hinc quisque noverit, nullius eam esse roboris et indignam quæ vel apud Deum, vel apud homines accepta sit.

17. Non itaque consentaneum est ut eam synodum dicamus, sed concilium Judaicum. Quippe contra Christum simile huic coactum concilium **B** fuit. Quia enim malorum auctor hostis noster diabolus, qui ab initio genus humanum impugnat, cum Hebræorum gentem id temporis Deo charam esse cerneret, invidia in eam exarsit, utque illos perderet, pessimam eis cogitationem immisit; scilicet Christum non esse Dei Filium, sed seductorem, qui perdere Judæorum gentem vellet. Quamobrem, inquit, apprehensum eum occidite. Tum sacerdotes coacto Judæorum synedrio, ex illo concilium inferunt adversus Salvatorem, ut eum tenerent et occiderent. Illum itaque **624** tenentes affixerunt cruci, mistumque felle acetum, imposita calamo spongia, ejus ori admoverunt, acceptaque lancea sacrum ipsius latus transfixerunt. Sicque illi qui olim filii fuerant, a patriarcharum ingenuitate exciderunt. Simili **C** rursum ratione videns hostis noster diabolus a Deo Christianam gentem redamari, ingenti erga eam concepto livore, multis eorum exitium moliens, malam hanc ipsis cogitationem immisit; nimirum idololatriam esse venerabilium imaginum adorationem; suggessitque ut eum cultum despicerent, utque ab eo, ni vellent perire, resilirent. Concilium itaque facientes Christianorum sacerdotes una cum Augustis indigne imperii sceptrum tenentibus, et more tyrannico in regie vestibula convolantes, accepto ex malis cogitationibus consilio, ipsi quoque inania ac stulta adversus Domini nostri Jesu Christi imaginem meditati **D** sunt; ac pro Christi carnis crucifixione, quam Judæi patrauerant, sacram ejus imaginem sceleratis suis pedibus proculcandam damnarunt: utque perditum Judæi acetum felle mistum propi-

VARIÆ LECTIONES.

^e Bodl. γινώσκετε ὅτι. ^f Bodl. αὐτό. ^g Al. ἐκ τοῦ διαβόλου. ^h Bodl. εἰκόνων εἰδολ. ⁱ Als. ἐκ τοῦ διαβόλου.

NOTÆ

(2) Ποῖος πατριάρχης εὐρέθη ἐν αὐτῇ. Quis patriarcharum ei interfuit. Eodem modo Stephanus Junior disputasse refertur in Vita sua, p. 481: Πῶς δὲ εἰκουμένικῆς πρὸς ἡν οὐδὲ ὁ Ῥώμης εὐδόκησεν, καίπερ κανόνας προκειμένου μὴ δεῖν τὰ ἐκκλησιαστικά διέχα τοῦ Πάπα Ῥώμης κανονίζεσθαι, οὐδὲ ὁ Ἀλεξανδρείας, ἢ εἴπω, οὔτε ὁ Ἀντιοχείας, ἢ ἡ Ἱεροσολύμων; Quomodo œcumenica synodus sit,

cui Romanus pontifex assensus non est, canone præcipiente res ecclesiasticas absque papa constitui non debere; neque Alexandrinus, ne hoc omittam, neque Antiochenus, neque Hierosolymitanus? Nicephorus quoque CP. legendus est initio disputationis eam Leone Armeno, et in fragmento libri de inculpata Christianorum fide, quod refert Allatius lib. 1 De perp. consensus. c. 22, n. 111.

narant, sic et isti aquam calci miscentes, baculo spongiam imponentes, imaginis vultui quo ejus in carne forma exhibebatur, admoverunt et obliverunt. Loco autem lanceæ illius, qua fons vitæ Christi latus punctum fuit, accepto gladio eam effossam et abrasam ex Ecclesia oblitteraverunt, impletoque Judæorum opere se ipsi diabolo tradiderunt. O calamitatem! o stultitiam! o Christianorum errorem! ut et qui videntur esse Christiani imperatores et pontifices, alienos se ab inculpata fide fecerint: ut et ipsi, quanquam modica occasione, in Judæorum barathrum seipsos præcipites dederint. Væ tibi, aliene a Deo diabole, qui Christianum genus cum Judæis permiscueris.

18. Etenim si hæresim hanc nos qui Ecclesiæ alumni sumus, scrutati diligenter fuerimus, impia eam novitate inventam nanciscemur. Quippe nuperas hæreses impietate longe superat. Nam quæ ante extiterunt, in humanam Christi naturam offenderunt; hæc autem offendit in deitatem: quia nimirum in ea fide quam sibi Christus adventu suo vindicavit, et quæ nos ab idolorum insano cultu liberavit, tum per sanctos discipulos suos, tum per venerandos martyres; iis penitus deletis, ut ne memoria superstes esset, nec ea aliquis ex nomine appellaret, hæc blaterones rursus commiscuntur, memoriamque revocant idolorum, et ea nominant: nec scelesti atque iniqui noverunt, ab

eo tempore quo crucifixus Christus est ac resurrexit, paulatim cœpisse cultum et adorationem idolorum de terra profligari.

19. Nam qui primus hæresim inspiravit, quia veterator et subdolos erat, imperium arripuit. Cum enim Conon appellaretur, Leonis sibi nomen ascivit; propositum hoc animi sensumque mutuatus ab Hebræis. Etenim aliquando decambulanti ante susceptum imperium, ait Hebræus quidam: Futurum est ut sis imperator. Cæterum imperio et honore longævo potiere, si **625** modo eorum quæ tibi dixerò, tenax fueris. Abjice quod habes nomen, deincepsque Leo nominare. Te quippe imperante subvertenda sunt simulacra, quæ Christianorum fides colit. Quamobrem tu mihi pollicere fore, ut ea evertas cum imperium inieris. His ergo ceu osea deceptus abyssi draco, spem suam in scripto dedit, ut quem honoris cupiditas indignum licet jam teneret. Quocirca ut res eventu probarentur, imperii ille sceptrum cepit. Post decimum autem annum, cum in publicam procedens in ducem illum perditionis offendisset, oblatumque veluti supplicis libellum scelestus legisset, mox jussit eum ad se in regiam venire. Ex quo tempore accito Hebræo isto, im-

Α του Χριστου, ούτως και ούτοι μίξαντες ύδωρ και άτθεστον, και βαλόντες σπόγγον επί του ξύλου, προσήνεγκαν τη σαρχομοιομόρφω ύψει της τιμίας εικόνας, και ενέχρισαν αυτήν· και αντί της λόγχης της νυξάσης την ζωόδιωρον πλευράν του Χριστου, λαβόντες ρομφαίαν, κατώρυξαν αυτήν, και κατέξεσαν, και ήφάνισαν εκ της Έκκλησίας, και εξεπλήρωσαν και ούτοι το έργον των Ιουδαίων, και παρέδωκαν έαυτους, τῷ διαβόλῳ. Ὁ της συμφορας! ὦ της μανίας! ὦ της άπάτης των Χριστιανῶν· ότι και οι δοκοῦντες Χριστιανοί βασιλεῖς και άρχιερεῖς, άλλοτρίους έαυτους έποίησαν της άμώμου πίστεω, και αυτοί εις το βέραθρον των Ιουδαίων έαυτους ενέβαλον, και διά βραχυτάτου· ουαί σοι, διάβολε άλλότριά του Θεου, ότι έμιξας τους Χριστιανους μετά των Ιουδαίων.

ιβ'. Καὶ γὰρ ἐὰν καλῶς ἐξερευνησωμεν τρόφιμοι τῆς Ἐκκλησίας, τὴν αἵρεσιν ταύτην, δυσσεβῶς ἐκαινοτομήθη. Ὑπὲρ γὰρ τὰς πρώην αἵρέσεις δυσσεβιστάτη ὑπάρχει. Αἱ γὰρ αἵρέσεις αἱ πρώην εἰς τὴν ἀνθρωπότητα προσέκοψαν· αὕτη δὲ, εἰς τὴν θεότητα· ὅτι ἦν περὶ ὁ Χριστὸς κατελθὼν ἰδιοποιήσατο πίστιν, καὶ τῆς τῶν εἰδώλων μανίας ἡμᾶς ἐξείλατο· τὰ μὲν, διὰ τῶν ἀγίων αὐτοῦ μαθητῶν, τὰ δὲ, διὰ σεπτῶν αὐτοῦ μαρτύρων· καὶ εἰς τέλος ἐξηφανίσθη, καὶ ἡ μνήμη αὐτῶν ἀπόλωλε, καὶ οὐδὲ εἰς τῶν ὀνομάτων αὐτῶν τὸ ῥῆμα ἐφθέγγετο· πάλιν οἱ θρυλλολέκται ἀνιστοροῦσι, καὶ πάλιν εἰδώλων μνημονεύουσι· καὶ οὐκ ἔγνωσαν οἱ παράνομοι, ὅτι τοῦ Χριστοῦ σταυρωθέντος καὶ ἀναστάντος, ἀπὸ τότε εἰδωλικὴ προσκύνησις κατὰ μικρὸν ἤρξατο ἀπὸ τῆς γῆς ἀποδιώκεσθαι.

ιθ'. Καὶ γὰρ ὁ τὴν αἵρεσιν ἐμπνεύσας ἰ πρώτος, ψεύστης ὢν καὶ ὑπουργός, τῆς βασιλείας ἐδράξατο. Κόνων γὰρ ὀνομαζόμενος, Λέοντος προσηγορίαν ἑαυτῷ περιεβάλλετο, ἐξ Ἑβραίων τοῦτον τὸν σκοπὸν καὶ τὸ φρόνημα εἰληφώς. Καὶ γὰρ περιπατοῦντος αὐτοῦ, μήπιω τῆς βασιλείας αὐτοῦ χειρισθέντος, φησὶ πρὸς αὐτὸν ὁ Ἑβραῖος· Βασιλεὺς μέλλεις γενέσθαι. Ἄλλὰ τὸν λόγον ὃν εἶπω σοι, ἐὰν κρατήσης, ἔσται πολυχρόνιος ἡ βασιλεία σου καὶ ἡ τιμὴ σου. Ἀποβαλοῦ τὴν προσηγορίαν, ἦν περ κέκτησαι, ὀνομασθεὶς Λέων. Ἐν γὰρ ταῖς ἡμέραις τῆς βασιλείας σου καταστραφήσονται τὰ ἰνδάλματα εἰκόνων, ὢν περ οἱ Χριστιανοὶ πιστεύουσι. Διδὸς μοι λόγον τοῦ καταστρέφαι αὐτὰ ἐν τοῖς καιροῖς τῆς βασιλείας σου. Δελασθεὶς οὖν ὁ βύθιος δράκων, δέδωκεν αὐτῷ, τὴν τιμὴν τῆς ἀξίας ἔχων εἰς ἐπιθυμίαν ὁ ἀνάξιος· καὶ τῶν πραγμάτων ἐλθόντων εἰς ἐμφάνισιν, ἐδράξατο τῆς βασιλείας τὰ σκῆπτρα. Καὶ μετὰ δέκατον χρόνον τοῦ ὀδηγοῦ τῆς ἀπωλείας ὑπαντήσαντος ἐπὶ προελεύσεως, καὶ δεδωκότος αὐτῷ τὴν χάρτην, ὡς δῆθεν δεητικοῦ, καὶ ἀναγνόντος αὐτὸν τοῦ παρανόμου, παρ' αὐτὰ τὸν Ἑβραῖον εἰς τὰ βασίλεια ἐκέ-

VARIE LECTIONES.

ι Βαδὴ ταύτην ἐμπν.

λευσεν εἰσελθεῖν, καὶ λαβὼν αὐτὴν ἀπὸ τότε συμ-
μύστην καὶ συρράμωνα τῆς αὐτοῦ ἀνομίας, ὡς
ἀληθῶς ὁ ἄγριος θῆρ, τῇ Ἐκκλησίᾳ εἰσεπήδησε,
καὶ πολλοὺς ἐξ αὐτῆς ἀπέσπασε, καὶ ἐκ τῶν κόλπων
αὐτῆς ἐσπάραξε, καὶ οὕτως αὐτὴ ἀνοδύνως^k ἐγέν-
νησε, καὶ ἐθρέψατο τοῖς τῶν Πατέρων δόγμασιν, οὗ-
τος αὐτοὺς ἀλλοτρίους ἐποίησε, καὶ ξένους τῆς μη-
τρικῆς αὐτῶν ἀγχιστείας.

κ'. Τοῦτου δὲ ταῦ ζῆν κακῶς ἀπορήσαντος, ἀν-
έφμεν εὐθύς τὸ μιᾶρὸν αὐτοῦ γέννημα, καὶ τῆς κα-
κίας αὐτοῦ κληρονόμος ἐν διπλῶ γινόμενος, Κων-
σταντῖνος, ὁ ἀποποιήσας ἑαυτὸν ἐκ σπαργάνων τῆς
τῶν Χριστιανῶν εὐσεβείας καὶ πίστεως, ἐξ αὐτῆς
τῆς ἀγίας καὶ ἀμώμου κολυμβήθρας. Καὶ πῶς,
ἄκουε. Ὅτε γὰρ βρέφος ὢν ἐβαπτίζετο ὑπὸ τοῦ
ἀρχιερέως καὶ ποιμένος ἡμῶν Γερμανοῦ εἰς τὸν
κλῶν τῆς ἀγίας Σοφίας· τῷ φωνῆσαι τὸν πατριάρ-
χην, « Βαπτίζεται ὁ δεῖνα, εἰς τὴν ὄνομα τοῦ Πατρὸς
καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, » παρ' αὐτὰ
ὁ τῆς Ἐκκλησίας δυσειδῆς ἐχθρὸς καὶ ἀλλότριος,
τὴν κολυμβήθραν ὅλην ἠχρείωσε, καὶ ἐξεπλήρωσε
πάντας τοὺς παρατυγχάνοντας τῆς δυσωδίας τούτου
ἐκ τῶν μιᾶρων αὐτοῦ ἐγκάτων· ὥστε φωνῆσαι τὸν
ἱεροφάντην Γερμανόν· « Οὗτος φανήσεται τῇ Ἐκ-
κλησίᾳ δυσωδία μεγάλη. » Ὅρατε πρῶτον τῆς αὐτοῦ
κακίας ἔργον· βλέπετε ποίαν παρανομίαν ἐποίησε
καὶ ἰτεκτόνευσεν. Ἴδετε οἷα σκάνδαλα ὁ τῆς αἰρέ-
σεως πρῶταρχος ἐκαινούργησε· θεωρεῖτε σκοτεινῆς αὐτοῦ ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος τὴν ἀπ-
ώλειαν.

κα'. Μετὰ γὰρ τὸ κρατῆσαι αὐτὸν τὸ κράτος τῆς
βασίλειας, ἡ αὐθάδεια αὐτοῦ πᾶσι πρόδηλος ἐφάνη·
πρόγραμμα γὰρ ἐξέπεμψε κατὰ πᾶσαν ἐξαρχίαν
τὴν ὑπὸ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, πάντας ὑπογράψαι καὶ
ὀμνῦναι τοῦ ἀθετῆσαι τὴν προσκύνησιν τῶν σεπτῶν
εἰκόνων· καὶ καθάπερ ἡμεῖς, ὦ φίλοι, σήμερον λέ-
γομεν· Ἀπέλθωμεν εἰς τὴν παναγίαν Θεοτόκον τοῦ
προσεύξασθαι· εἴτε εἰς τοὺς ἁγίους ἀποστόλους·
εἴτε εἰς τοὺς ἁγίους τεσσαράκοντα μάρτυρας· εἴτε
εἰς τὸν ἅγιον πρωτομάρτυρα Στέφανον· τοῦτο ὁ
δόλιος οὐδὲ τῇ ἀκοῇ ὑπεδέξατο, ἀλλὰ τὸ ἅγιον ἐκ
τῶν ἁγίων ἀποβαλλόμενος, τὴν παναγίαν Θεοτόκον
ὠνόμαζε^l, μετὰ θάνατον αὐτὴν βοηθεῖν μὴ δυνα-
μένην· καὶ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, καὶ πάντας
τοὺς μακαρίους μάρτυρας, πρεσβείαν μὴ κεκτημέ-
νους, μόνους ἑαυτοὺς ὠφελήσαντας διὰ τὰ πάθη,
ἄτερ ὑπέστησαν, καὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς ἐκ τῆς κο-
λάσεως διασώσαντας· ἐπεὶ τοὺς προσκαλουμένους
αὐτοῦς ἢ προστρέχοντας, μηδὲν ὠφελοῦντας. Ὡ

A pietatis suæ symmysta et consutore, uti vere fera
bellua, in Ecclesiam insiliit, multosque ex ea ab-
tractos, ex ejus quoque sinu discerpit : et quos
illa non sine doloribus genuerat, paternisque do-
ctrinis educarat, hos iste a matris necessitudine
alienos et exterres fecit.

20. Is cum male vitam abruptisset, statim pro-
diit execrandum ipsius germen, ejusque malitiæ
duplo effectus hæres, Constantinus ille, qui ab
ipsis cunis, ab ipsa sacra et intaminata piscina,
Christianam pietatem ac fidem abdicavit. Cum
enim adhuc infans in sanctæ Sophiæ templo a
pontifice et pastore nostro Germano baptizaretur,
B dum interim clamat patriarcha : « Baptizator talis,
in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti ; » sta-
tim turpis ille Ecclesiæ hostis, atque ab ea alienus,
piscinam totam foedavit, omnesque qui aderant,
impuri alvi sui excrementorum fetore implevit :
ita ut sacrorum antistes ac vates Germanus exclamaverit : « Hic erit magnus Ecclesiæ fetor. » Vide-
tis primum ejus malitiæ facinus ; cernitis quale
scelus admisit operatusque est. Modo cernite qua-
lia scandala hæresis princeps novator invexit. In-
tuemini caliginosæ ejus animæ corporisque interi-
tionem.

C 21. Postquam enim imperium capessivit, ejus
statim temeritas omnibus palam innotuit. Quippe
edictum misit in provincias omnes ditioni suæ sub-
jectas, jubens ut omnes subscriberent, seque ad
abolendam venerandarum imaginum adorationem
sacramento astringerent. Ac sicut nos hodie, cha-
rissimi, dicimus : Eamus ad sanctissimam Dei
Genitricem, sive ad sanctos apostolos, vel ad
sanctos quadraginta martyres, aut ad sanctum
protomartyrem Stephanum ; hoc vafer ille ne qui-
dem audire sustinuit : qui sancti nuncupatione
sanctis adempta, sanctissimam Dei Genitricem
dicebat auxilio post obitum suum nemini esse
posse : sanctos item apostolos, omnesque beatos
626 martyres eos non esse qui intercedere va-
leant, ceu qui per cruciatus quos tolerabant, sibi
D duntaxat profuerint, ut suas ipsorum animas a
suppliciiis liberarent : ac subinde nihil juveninis
illis accidere a quibus invocantur, vel qui ad ipsos

VARIAE LECTIONES.

Quid si ἐνοδύνως, vel οὐκ ἀνοδύνως, ut legendum arbitratur Combefisius, velut Paulus aiebat,
filioi quos iterum parturio? ^l Littera subobscurior, qua saltem significatur Copronymum prohibuisse
ne vel Deipara, vel apostoli, vel martyres sancti nuncuparentur, neve ullo pacto fideles eos invocarent.
Primum testatum habemus a sancto Stephano Jun. mart. in ipsius Vita : *Quinam ergo, aiebat, vestra
synodus sancta appellabitur?* Οὐχὶ ἐκ πάντων ἁγίων, δικαίων, ἀποστόλων καὶ μαρτύρων τὸ ἅγιον ὄμις
ἐξεποιήσαθε καὶ ἐδογματίσατε λέγοντες· Ποῦ πορεύῃ; εἰς τοὺς Ἀποστόλους. Πόθεν ἦκει; ἐκ τῶν Τεσσα-
ράκοντα Μαρτύρων· ποῦ δὲ καὶ εἰς; εἰς τὸν Μάρτυρα Ἀκάκιον, καὶ τοὺς κατ' αὐτοὺς· *Annon ex omnibus
sanctis, justis, apostolis, et martyribus, sancti vocabulum expunxistis, et dogma condidistis dicendo : Quo
vadis? ad apostolos. Unde venis? ex Quadraginta martyribus. Quo vero? ad martyrem Theodorum; ad
martyrem Acacium, et similes.* Sic exempla locorum regiæ urbis utrinque homines indicant neutquam
extraneos : id quod tandem vidit Combefisius. Secundum Copronymianæ impietatis caput videsis apud
Theophanem, p. 370.

accurrunt. O impuram linguam, ad malum exacuatam! o scelestum os, quod blasphemiam in sanctos loquitur! Nisi post mortem Dei genitrix auxiliari nobis possit; quæ nobis altera protectio et subsidium erit? Quis Christianorum gentis sit adjutor, qui illis opem ferat? Nam si quempiam matrem alicujus habere advocatam contingat, hanc omni modestia, atque honore colit; nec ejus intercessionem spretem habita verus sincerusque filius supplices pro gentili, famulo aut amico offerentem inexauditam repulerit: quam velim ea quæ universo sublimior hominum genere est, ipsisque supernis spiritibus, quæ corporis spiritusque castitate talis tantique Filii mater effecta est, apud ipsum quem de se incarnatum genuit, intercessionis fiduciam non sit habitura? Etenim incomparabili et incomprehensa potestate pollet; cujus testes illi sunt, qui ad ejus protectionem confugiunt, et quam in calamitatibus ægritudinibusque quotidianis prompta sit nobis ad curam et auxilium impendendum.

22. Deinde vero, qui non eum pudet in apostolos et martyres nulla verecundia blasphemare? Si enim aliquis virum sincera sibi junctum amicitia habeat, qui se sapius pro ipso morti objecerit, tanta profecto illi necessitudine et dilectione devincitur, ut ab eo neque diebus, neque noctibus avelli patiatur; quin præ liberis, aut etiam uxore, omnive pretiosissimo pignore hunc charum habet: nosque cum simus mali, bona quædam retribuere illis contendimus a quibus diligimur: quanto magis Christus cujus viscera misericordie plena sunt, quique honorum est amans, qui in Evangeliiis palam clamat: « Vos amici mei estis²⁵; » et rursus: « Vado vobis parare locum, et iterum veniam et accipiam vos ad meipsum²⁶; » qui etiam alia voce per Prophetam declarat: « Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsi omnes²⁷. » Quod si illos deos nominat propter amoris sinceritatem et necessitudinem, potiori jure post mortem habent ut summa fiducia et libertate intercedant. Annon illi sunt quibus liber accessus patet? nonne quorum est post mortem gloria? nonne firma fides apud ipsos fuit? Quinam intercessores ad Deum illos non habeamus qui talia gesserunt, hisque muneribus egregie perfuncti sunt? Quidni supplicationes eorum nobis præsidio sint? Quot barbaros hostes sua ex quo mortem obierunt ope, qua averterunt, qua deleverunt? Quot mortiferas calamitates inspectione sua in contrarium mutarunt? Quam multis hactenus ex periculis supplicationibus eorum sumus liberati? Annon oportet tot tantosque patronos ac defensores nostros expressa per imagines similitudine representare, singulisque diebus honorare et pro-

μιαρὰ γλῶσσα εἰς τὸ κακὸν ἠκονημένη! Ὁ μιὰρὸν στόμα κατὰ τῶν ἁγίων λαλήσαν βλασφημίαν! Εἰ ἡ Θεοτόκος μετὰ θάνατον βοηθεῖν οὐ δύναται, καὶ τίς ἄλλη προστασία ἡμῶν, καὶ βοηθός, καὶ ἐπίκουρος τοῦ γένους τῶν Χριστιανῶν καθέστηκεν; Εἰ γὰρ τις τῶν ἀνθρώπων μητέρα τινὸς κτησάμενος μεσίτην, ταύτην θεραπεύει δι' ἐπιεικείας καὶ τιμῆς, καὶ εὐχὰς ἰκετηρίου ποιούσης αὐτῆς ὑπὲρ ὁμοφύλου, οὐκέτου ἢ φίλου, οὐκ ἂν αὐτῆς ὁ γνήσιος υἱὸς παρακούσῃ τῆς δεήσεως καὶ τῆς πρεσβείας. Ἡ ὑπερτέρα παντὸς τοῦ γένους καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων, ἀγνή τε σώματι καὶ πνεύματι, τοιοῦτου υἱοῦ μήτηρ γεννησάμενη²⁸, πόσῃν πρεσβείαν καὶ παρῴρησιν πρὸς τὸν ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντα κέκτηται; Καὶ γὰρ ἀσύγκριτον καὶ ἀκατάληπτον ἔχει τὸ δύνασθαι· καὶ μαρτυροῦσιν οἱ προστρέχοντες πρὸς²⁹ τὴν σκέπην αὐτῆς, καὶ πῶς εὐθύς ἐπίκουρος καὶ βοήθεια ἡμῶν καθ' ἑκάστην ταῖς συμφοραῖς καὶ ταῖς ἀβήρωσταις καθέστηκεν

κβ'. Πάλιν δὲ ὁ τοὺς ἀποστόλους καὶ μάρτυρας ἀναιδῶς βλασφημῶν, πῶς οὐκ αἰσχύνεται; Εἰ γὰρ τις φίλον γνήσιον ἔχων, πολλάκις ὑπὲρ αὐτοῦ παθεῖν καταδεξάμενον, [καὶ] τοιαύτην φιλίαν καὶ ἀγάπην κέκτηται, ὡς οὔτε ἐν ἡμέρᾳ, οὔτε ἐν νυκτὶ θέλει χωρίζεσθαι ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ὑπὲρ τέκνων καὶ γυναικὸς καὶ παντὸς τιμιωτάτου κτήματος αὐτὸν κεχηματικέναι· καίπερ ἡμεῖς πονηροὶ ὄντες, φιλονεικούμεν ἀγαθοῖς τισὶν ἀνταμείβεσθαι τοῖς ἀγαπῶσιν ἡμᾶς, πόσῳ μᾶλλον ὁ εὐσπλαγχνὸς καὶ φιλόγαθος Χριστὸς, ὁ ἐν Εὐαγγελίοις ἀναφανδὸν βοῶν· « Ὑμεῖς φίλοι μου ἐστε; » Καὶ πάλιν, « Πορεύομαι ἐτοιμάσαι τόπον ὑμῖν, καὶ πάλιν ἔρχομαι καὶ παραλήψομαι ὑμᾶς πρὸς ἐμαυτόν. » Καὶ πάλιν ἄλλαχού διὰ τοῦ Προφήτου βοῶντος, « Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἐστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες. » Εἰ δὲ θεοὺς αὐτοὺς ὀνομάζει διὰ τὴν τῆς ἀγάπης γνησιότητα, καὶ τὴν οὐκείτητα, πόσῳ μᾶλλον μετὰ θάνατον παρῴρησιν καὶ πρεσβείαν κέκτηται; Οὐχὶ τοῦτο· ἡ παρῴρησις; οὐχὶ αὐτῶν ἡ μετὰ θάνατον δόξα; οὐχὶ αὐτῶν ἡ βεβαία πίστις; πῶς τοὺς τὰ τοιαῦτα πράξαντας καὶ κατορθώσαντας μὴ ἔχωμεν πρεσβευτάς; πῶς τὰς τούτων ἰκεσίας μὴ κτησώμεθα φρουρεῖον; πόσους πολέμους βαρβάρων δι' ἐπιστάσις μετὰ θάνατον, οὓς μὲν ἀπέτρεψαν, οὓς δὲ ἀνήλωσαν; Πόσας θανατικὰς ἡμῶν συμφορὰς δι' ὀπτασίας αὐτῶν μετέβαλον; Πόσων κινδύνων ταῖς παρακλήσεσιν αὐτῶν ἀπηλλάγημεν μέχρι τοῦ νῦν; Τοὺς τοιοῦτους καὶ τηλικούτους ἡμῶν προστάτας καὶ ὑπερασπιστάς, οὐ χρὴ αὐτοὺς διὰ εἰκονικῆς ἀνατυπώσεως καὶ ἱστορεῖν, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμᾶς τιμᾶν³⁰ καὶ προσπίπτειν, καὶ ἐκ τῆς ὑλικῆς ταύτης ἱστορίας ἐπὶ τὸ πρωτότυπον τὴν τιμὴν ἀνάγειν; Καὶ οὓς σαρκικῶς οὐχ

²⁵ Joan. xv, 15. ²⁶ Joan. xiv, 2. ²⁷ Psal. lxxxvi, 2; Joan. x, 34.

ARIÆ LECTONES.

²⁸ Bodl. γενομένη. ²⁹ Bodl. νῦν. ³⁰ Bodl. ὁρᾶν.

ὄρωμεν διὰ τὴν περίοδον τοῦ χρόνου, τούτους πνευματικῶς ἀσπαζόμεθα καὶ παρακαλοῦμεν· οὐχ ὡς θανόντας, ἀλλ' ὡς ζῶντας τῷ Θεῷ.

propter temporis circumstantiam non cernimus, hos spiritu salutamus et obsecramus; non uti mortuos, sed ut qui modo vivunt Deo.

κγ'. Τούτων, εἰπέ μοι, τῆς καθαιρέσεως καὶ τῆς σκαιορίας τίς ὑπάρχει αἴτιος; Οὐχὶ ἄλλος, εἰ μὴ ὁ ἐναρξάμενος δολίως τῆς αἰρέσεως ταύτης ἄρχων, καὶ κεκτημένος κοῦφον τὸν νοῦν καὶ τὴν φρένα. Εἰ γὰρ ἐκράτησε τῆς Ἐκκλησίας, ὡσπερ εἶδε, καὶ ὡς κατεῖχον οἱ πρώην βασιλεῖς καὶ ἀρχιερεῖς, οὐκ ἂν ἐμελέτησε κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν, οὐδὲ ἐξηρεύετο τὸ ἐμβρόντητον αὐτοῦ στόμα λόγον κατὰ τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ γὰρ ὀφθαλμῶν ἔχων φρόνημα, νῦν καταβέβληται ὡς ἀνδράποδον· καὶ ὁ τὸν νοῦν εἰς τὸ βάθος τῆς Γραφῆς καταγαγὼν, νῦν ὑπὸ τοῦ βύθου τῆς ἀσεβείας καταπνίγεται· καὶ ὁ τῶν πρώτων βασιλέων σοφώτερος δοκῶν ἔσεσθαι, νῦν ὡς μὴ γινώσκων, ὡς τις εἶη, καὶ πῶς ῥ, ... τοιοῦτον ἐτύφλωσεν αὐτὸν ὁ δόλιος, ὁ καὶ τοῦ Ἀδάμ ἐπίβουλος γενόμενος. Ὡς γὰρ τῷ Ἀδάμ εἶπεν· « Ἡ δ' ἂν ἡμέρᾳ φαγῆς ἐκ τοῦ ἀπηγορευμένου ξύλου, γενήσῃ Θεός, καὶ ἔσῃ γινώσκων καλῶν καὶ πονηρῶν »· τοιοῦτον καὶ τοῦτον τὸν εὐχέτην αὐτοῦ ἀπεπλάνησε, νοητῶς καὶ αἰσθητῶς· εἰπὼν· « Ἡ δ' ἂν ἡμέρᾳ καταστρέψῃς τῶν εἰκόνων τὴν προσκύνησιν, ἔσῃ μακάριος, καὶ παρὰ πάντας τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς ἐχέφρων καὶ πολυετής ἀναδειχθήσῃ. Διὸ ἦ καὶ οἱ τούτου τῆς φύσεως, ἄλλο οὐδὲν παρβήσιάζονται, εἰ μὴ τοῦτο, λέγοντες, ὅτι πολὺν χρόνον τῆς βασιλείας κεκράτηκε· καὶ οὐ γινώσκουσιν οἱ θεοστυγεῖς ὅπερ λέγουσι· καὶ γὰρ ὁ διάβολος ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου κέκληται, καὶ τοὺς ποιοῦντας αὐτοῦ τὸ θέλημα ἐνταῦθα ἀποδίδωσι.

κδ'. Καὶ γὰρ τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν ἐπωνυμίαν ἐκέκτητο οὗτος ὁ δόλιος ἀνὴρ καὶ τῆς βασιλείας ἀνάξιος, καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσῆει, ὡς δοκῶν πρόβατον αὐτῆς ἐσόμενον, καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ εἰ καὶ ἀναξίως πέπωκε, καὶ τοῦ σώματος ἀχράντου ἔφαγε. Διὸ ὡς ἀγαθὸν τι κτισομένου ῥ, ἐκ τούτου τὴν μετάνοιαν ὁ φιλόανθρωπος ἀπεξεδέχετο· καὶ ὡς ἔφην ἔγωγε, τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ ζητῶν ὁ Σωτὴρ, τοῦ κόσμου Κύριος, καὶ τῶν χρόνων τὸ μῆκος ἔδωκεν· ἵνα ἐὰν ἐπ' ἀγαθοῖς ἀναστραφῇ, σωθῇ διὰ τῆς ἀγαθῆς αὐτοῦ προαιρέσεως. Εἰ δὲ οὐ μεταμεληθῇ, μηδὲν αὐτὸν ἐκεῖθεν κατεσχηκέαι*, εἰ μὴ τῆς κακίας αὐτοῦ καὶ αἰρέσεως τὰ ἔπαθλα, ἅπερ ἰ οἱ ὁμόπιστοι καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀλλότριοι κληρονομήσουσιν· ἦγουν τὸ πῦρ τὸ ἀσβεστον, καὶ τὸν σκύληκα τὸν ἀκοίμητον, καὶ τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια.

κε'. Ἐγὼ δὲ παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀγαπητοί, ἵνα πᾶς ὁ

⁴⁷ Gen. iii, 5. ⁴⁸ Joan. xiv, 38.

VARIAE LECTIONES.

ῥ Bodl. ἢ πῶς πλάτασε γέγονε. Sorb. ἢ πῶς ἐτελεύτησε in marg. ἧ Sic Bodl. Deerat in Regio. Mox pro φύσεως, legitur φρονήσεως. ῥ Sorb. κτησόμεν· forte κτησόμενος. * Bodl. κεχρηωστηκέαι. † Bodl. κέρδη, ἅπερ.

A cidendo revereri, quo per materialem istiusmodi repræsentationem ad ipsummet exemplar primigenium honorem referamus? Quos carnalibus oculis hos spiritu salutamus et obsecramus; non uti mor-

627. 23. Quisnam, rogo, auctorearum aversionis est tantæque malitiæ? Plane nemo alius præter illum principem, qui hæresim hanc malo dolo incepit, homo utique levi animo ac ingenio. Si enim Ecclesiam, qualem eam viderat tenuisset, utque decessores sui imperatores ac pontifices eam continuerant, haudquaquam adversus Deum injuriam meditatus esset, nec stultum os ipsius sermonem eructasset adversus Ecclesiam. Quippe nunc draco ille superbi sensus tanquam vile mancipium dejectus est, et qui mentem in Scripturæ profundum demiserat, in imo nunc impietatis gurgite suffocatur: qui demumque decessores imperatores sapientia superaturus sibi videbatur, nunc velut nesciens quisnam fuerit, aut quomodo. . . . . Sic eum versutus ille obcecavit, qui et Adamo insidias olim struxerat. Quemadmodum enim Adamo dixit: « In quacunque autem hora comederis de ligno vetito, fies sicut Deus, et eris cognoscens bonum et malum »²⁷; ita et hunc clientem suum eodem modo decepit, intus animo, voceque sensibili ad eum dicens: In quacunque autem die imaginum adorationem sustuleris, beatus eris, omnesque reges terræ prudentia et annorum diuturnitate superabis. . . . . Neque aliud ejusdem cum eo ingenii homines audacter objiciunt, nisi quod is diu imperio potitus sit: nesciunt vero quid loquantur, homines Deo invisibili. Nam et diabolus mundi hujus princeps appellatus est²⁸, atque in hac vita illos remuneratur qui voluntatem ipsius fecerint.

24. Enimvero vaser hic homo et imperio indignus, Christiani cognomen gerebat, et in Ecclesiam ingressus ac si ejus ovis fore videretur, Christi sanguinem indigne biberat, intemperatumque illud corpus comederat. Quamobrem clemens Dominus pœnitentiam ejus præstolabatur, velut inde boni aliquid edendum esset, atque, ut dicebam, Salvator mundi Dominus salutem ejus quærens, longos etiam annos ei concessit, ut siquidem in bonam frugem converteretur, bona voluntate sua salutem obtineret: sin agere pœnitentiam nollet, nihil exinde consequeretur præter nequitiae suæ hæresisque præmia, quæ ejusdem fidei consortibus perindeque ab Ecclesia separatis reposita sunt: nempe ignem inexstinguibilem, et vermem qui non dormit, ac tenebras exteriores, et quæ his similia sunt.

25 Obsecro autem vos, dilectissimi, ac si quis-

quis simili errore obsecratus est, resipiscat tandem, et mentem expurget. Cum enim diabolus molitur hominem perdere, animam pariter ac mentem ejus excæcat ne cognoscat bonum. Nos vero scrutemur Scripturas et traditiones Patrum, et eos imitemur ut, sicut invenimus Ecclesiam ex quo Christus ad nos descendit, ita quoque eam conservemus, ita et contradamus, nec a Patribus nostris nos ipsi separemus, alia quidem legentes, alia autem intelligentes. Ne nos futura alia generatio anathemate merito percellat, et effodiat, tanquam **628** Ecclesiæ statutis ac legibus contraria sentientes. Nihil nos plane ipsi fines terræ juvabunt. Deum precor et enixe rogo, quanquam peccator sum cœloque ac terra indignus, ut partem mihi inter Patres illos, qui septingentis abhinc annis claruerunt, sexque sanctis et œcumenicis synodis adfuerunt, non cum acephala illa, concedere dignetur. Ne, quæso, usque ad divitias, usque ad voluptatem, usque ad inanem gloriam, sed ad sanguinis usque effusionem confessionis nostræ bonum firmumque fundamentum immotum teneamus, ut et nos audire mereamur: « Fides vestra vos salvos fecit: ite in pace »⁹⁹. Quam utinam consequamur omnes, gratia et humanitate Dei nostri Jesu Christi, cum quo gloria, honor, adoratio, Patri et Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

⁹⁹ Luc. vii, 50.

VARIE LECTIONES.

^a Bodl. ἀνακαθάρη.

A τετυφλωμένος τῇ ἀπάτῃ ταύτῃ, ἀνανήψῃ, καὶ τὸν νοῦν ἐγκαθάρῃ^a. Ὁ γὰρ διάβολος ὅταν θέλῃ ἀνθρώπον ἀπολέσαι, τυφλοῖ αὐτοῦ τὴν ψυχὴν καὶ τὸν νοῦν, εἰς τὸ μὴ διαγινώσκειν τὸ ἀγαθόν. Ἡμεῖς δὲ ἐρευνήσωμεν τὰς Γραφὰς καὶ τὰς παραδόσεις τῶν ἁγίων Πατέρων, καὶ τούτους μιμησώμεθα· καὶ ὡς ἤθραμεν τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ Χριστοῦ καταβάσεως, οὕτως αὐτὴν καὶ παραφυλάξωμεν, οὕτως αὐτὴν παραδώσωμεν, καὶ μὴ χωρίσωμεν ἑαυτοὺς τῶν Πατέρων ἡμῶν, ἀλλὰ μὲν ἀναγινώσκοντες, καὶ ἄλλα νοοῦντες, μὴ πως ἐλθοῦσα ἑτέρα γενεὰ, μέλλῃ ἡμᾶς ἀναθεματίζειν, καὶ ἀνασκάπτειν, ὡς παρὰ τῆς Ἐκκλησίας τοὺς τύπους καὶ τοὺς νόμους φρονούντας. Καὶ ὅντως ἡμᾶς οὐδὲν ὠφελήσουσι τὰ πέρατα τῆς γῆς. Ἐγὼ εὐχομαι καὶ παρακαλῶ τὸν Θεόν, ἵνα εἰ καὶ ἀνάξιός εἰμι τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, καταξιώσῃ με μετὰ τοὺς Πατέρας τῶν ἑπτακοσίων ἐτῶν, καὶ τῶν ἁγίων καὶ οἰκουμενικῶν ἑσ' συνόδων ἔχειν μέρος, καὶ μὴ μετὰ τῆς ἀκεφάλῃς. Μὴ μέχρι πλοῦτου καὶ μέχρι τρυφῆς καὶ μέχρι δόξης κενῆς, ἀλλὰ καὶ μέχρι ἐκχύσεως αἵματος τῆς ὁμολογίας ἡμῶν τὴν καλὴν καὶ βεβαίαν κρηπίδα ἀκράδαντον κατέχωμεν, ἵνα ἀκούσωμεν καὶ ἡμεῖς, « Πίστις ὑμῶν σέσωκεν ὑμᾶς· πορεύεσθε εἰς εἰρήνην. »⁹ Ἦς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ δόξα, τιμὴ, προσκύνησις τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

628 IN EPISTOLAM AD THEOPHILUM IMPERATOREM ADMONITIO.

Epistolam quæ sequitur, ad Theophilum imperatorem, Combefisius jam antehac edidit in *Manipulo rerum Constantinopolitanarum*, ex Regio cod. 2503, acceptam, Joanni vero Damasceno non esse adjudicandam agnovit, tum propter stylum, tum propter temporum rationem, nec non ob discernendi auctoritatem, quam initium et finis ostentant. Nec male rursum affirmavit vir eruditissimus, eam ipsam esse quam trium Orientis patriarcharum nomine scriptam fuisse Constantinus Porphyrogennetus dicit in oratione de Christi imagine Edessena, cujus verba hic attinet recitare. Postquam enim retulit quod Edessæ in obsidione Persica acciderat, nimirum explicata supra muros Domini effigie, Persas a strue lignorum, quam ipsi circa urbem paraverant, eodem modo fuisse combustos, quo Chaldæi olim qui fornacem Babylonicam incenderant (quæ quidem infra legeris n. 51), subjungit: Ταῦτα οὐκ ἀμάρτυρός ἐστιν ὁ λόγος εἰς ἠδονὴν ἀκοῆς, ἢ πρὸς ἀπάτην παρ' ἡμῖν συμπλασθεὶς, ἀλλὰ τρεῖς ὁμοῦ πατριάρχαι, Ἰὼβ Ἀλεξανδρείας, Χριστοφόρος Ἀντιοχείας, καὶ Βασίλειος Ἱεροσολύμων ἀνέγραψαν, καὶ οὕτως ἔχειν ταῦτα ἐγνώρισαν, Θεοφίλω γράψαντες τῷ βασιλεῖ τὰς ἱερὰς εἰκόνας ἐξυβρικότι, ὅτε διὰ πολλῶν ἀποδεικνύοντες τὸ τῶν θεῶν εἰκόνων ἱερὸν καὶ σεβάσμιον, καὶ περὶ τούτου διέλαθον καὶ ἐξεστὶ βουλομένῳ τὴν πολὺστιχον ἐκείνην ἐπιστολὴν ἀναλέξασθαι. *Non hæc mulcendi aures aut fucum faciendi causa nullo teste conficta a nobis narratio est: sed tres simul patriarchæ Job Alexandrinus, Christophorus Antiochenus, et Basilius Hierosolymitanus, scripserunt, sicque rem se habere palam fecerunt, data ad Theophilum imperatorem, qui violator esset imaginum, epistola; quando nempe longa dissertatione divinas esse imagines et venerandas astruendo, hoc etiam delibarent. Atque prolixam epistolam illam legere possit, cui lubuerit.* Cæterum non una convenisse patriarchas Orientis existimavit Combefisius ut epistolam hanc scriberent, sed in una primum diœcesi, et ab uno patriarcharum editam aliisque probatam, communi calculo, exque omnium mente ad Theophilum missam esse. Quanquam ex orationis serie videri forsan possit, unumquemque symbolam suam ad eam condendam contulisse, propter varias quæ in ea leguntur narrationes a tribus illis, sive Ecclesiis, sive diœcesibus, acceptas, quarum tamen